

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

44e jaargang nr. 2

maart - april 2015

Inhoud

- In memoriam Hugo Collumbien.	81
- Gentse professoren in de Rechten en de Letteren. In de Letteren 1946 - 1950 (vervolg). R.C. Van Caenegem.	86
- Melk met of zonder pis.	93
- Armoedige straatjes en beluiken in de Overpoortbuurt. Luc Devriese.	94
- Zonderlinge en bijzondere Gentse plaatsnamen. Dampoort, Oktrooi plein en Oktrooidoorgang. Luc Devriese.	112
- Minder bekende locaties in Gent. Kortedagsteeg 47: Huis Van Waes. Daniël Van Ryssel.	122
- Minder bekende locaties in Gent: UCO kantoren. Daniël Van Ryssel.	125
- De kleurrijke <i>famiedle</i> Van Damme. Eric Vermeirsch.	128
- Een stropke van de Brugsche puurte. Gilbert Boerjan Eddy Levis	130
- Reilen en zeilen van de stad in 1921. Uit de gemeenteraad. Adrien Brysse.	138
- Juffrouw – ‘zang - de - les’ musiceert en vertelt. Marie-Jeanne De Smet.	147
- Lezers aan het woord.	151
- Verschenen.	155
- Puzzel 2014 oplossing.	157

IN MEMORIAM HUGO COLLUMBIEN

Op 22 december 2014 ontviel ons Hugo Collumbien, bijna 98 jaar oud en tot voor enkele maanden hoofdredacteur van dit tijdschrift en voorzitter van de Heemkundige en Historische Kring Gent.

Hugo heeft onvoorstelbaar veel betekend voor Ghendtsche Tydinghen als hoofdredacteur sinds 1983 en voorzitter sinds 1990. Naast het soms ondankbare redactionele werk en de correcties (samen met zijn vrouw Rosa Verhoeven), verzorgde hij talloze, meestal relatief korte bijdragen. De onvolledige lijst daarvan in de Indices op de Ghendtsche Tydinghen (1972 – 2000) omvat nagenoeg drie bladzijden. Naderhand, vanaf 2001 tot 2014, volgden zijn ‘Gentse Memoriedagen’

waarin talloze grote en kleine weetjes en anekdoten de revue passeerden en biografietjes opgenomen werden, meestal van relatief onbekende figuren. Doorvoor kon hij putten uit zijn waardevolle, zorgvuldig aangelegde en bewaarde documentatieverzameling. Die werd aangevuld met oude foto’s, waarvan een groot gedeelte verscheen onder de titel ‘Dit bestaat niet meer’. Niet enkel de verzameling op papier vormde zijn inspiratiebron, ook zijn fenomenaal en intact gebleven geheugen, dat niet of nauwelijks moest onderdoen voor dat van zijn jarenlange goede vriend André Verbeke.

Samen met zijn trouwe helpers Angèle Eggermont en André Verbeke vormde hij een rotsvast driemanschap. Geholpen door nog andere mensen, waarbij in het bijzonder te vermelden de immer kwieke Christiane Van Winkel, zorgde hij er voor dat het tijdschrift om de twee maand, precies op tijd in vele honderden brievenbussen in Gent en elders terecht kwam. Omslagen adresseren, vullen en naar de post brengen, dat deden ze allemaal zelf. Een groot aantal abonnees kregen het boekje trouwens door deze bestuursleden persoonlijk bezorgd. Mede daardoor, een zorgvuldig financieel beleid, financiële hulp van

Stad en Provincie en een jaarlijkse warme oproep om meer dan de verplichte bijdrage te leveren, niet zonder publicitair wervend talent opgesteld door Hugo, slaagden ze er in het tijdschrift tot voor kort te bezorgen aan de onwaarschijnlijk lage prijs van 10 euro per jaar. Voor zes thuis bezorgde nummers!

Liever dan ons verder te wagen aan evaluaties van zijn werk, waarover iedereen zelf kan oordelen, geven we hieronder Hugo's eigen versie van zijn beroepsleven, dat toch enigszins speciaal was. Het relaas vormt een perfecte aanvulling bij wat hij zelf schreef over zijn schooltijd in het François Laurentinstituut aan de Onderstraat (in GT 1997, p. 299 - 315), zijn opleiding aan de Nijverheidsschool, de Indus aan de Lindenlei (in GT 1999, p. 322-330) en over zijn soldatentijd (in GT 1994, p. 331 - 354). Zijn geboortehuis bij de dijkweg Aan de Bocht (het oude Patijntje, niet te verwarren met de huidige Patijntjestraat), één van negen villaatjes (zomerhuisjes) ontworpen door tuinarchitect Alfons Collumbien, staat kort beschreven in GT 2008, p. 257.

Hugo vertelt: van pasafgestudeerde 'chemist' tot volleerde parfumeur 1937 - 1967

In verschillende kranteninterviews gaf Hugo al een en ander prijs over zijn niet-alledaags beroep. Bij wijze van eerbetoon en ook omwille van de documentaire waarde geven we hieronder het verhaal weer van zijn eerste stappen in het beroepsleven als afgestudeerde van de Nijverheidsschool aan de Lindenlei tot aan zijn vestiging in Sint-Amandsberg. Het is gebaseerd op een interview in 2010 afgenomen door Adrien Brysse en André Verbeke.

Jeugd in het Gentse stadscentrum

Voorafgaand iets over zijn jeugd. Hugo werd in 1917 geboren in een klein villaatje aan de Leie niet ver van het lang verdwenen Patijntje. Al in 1920 verhuisde de familie naar de Baudelostraat in een van de Semeyhuizen. Het gebouw was onderverdeeld. Beneden hield iemand anders een zaak en de familie betrok de verdiepingen. Na weerom drie jaar trokken de Collumbiens naar een woning even verder in de Waaistraat. Daar baatten ze een kruidenierszaak uit met, merkwaardigerwijs, naast verkoop van eieren, kaas en dergelijke ook boeken. Dat waren eigenlijk wat we nu ramsj noemen: boeken die bv. een nieuwe editie kenden en door de uitgeverijen afgevoerd werden. Ze werden in kisten toegezonden door een in Nederland wonende oom die daar

directeur was van een bedrijf voor hygiënische melkwinning en die blijkbaar nogal wat connecties bezat in de uitgeverwereld. De kruidenierswinkel in de Waaistraat was dus een soort De Slegte avant la lettre.

Routineklussen

Na zijn afstuderen in 1936 als chemicus ('chemist') aan de gereputeerde school van de Lindenlei, de Nijverheidsschool, in die tijd nog Ecole Industrielle alias de 'Indus', mocht Hugo een jaartje soldaat spelen. Zijn eerste job was in de grote elektrische centrale van Langerbrugge. In die tijd bestond er een regelmatige pendeldienst tussen de Korenmarkt en het bedrijf in het havengebied met een elektrisch aangedreven auto of busje! Dat was misschien interessant, maar het werk was dat absoluut niet: enkel routineklussen: bepalingen van asgehalte, zuurstofgehalte, etc. Niets voor Hugo. Daarom verkaste hij in 1938 naar het rubberbedrijf Bergougnan. Ook daar was het werd hem al gauw te routinematig: kwaliteitscontrole van inkomende en uitgaande producten, rekproeven en dergelijke.

Dat duurde dus niet lang. Hugo die sinds 1935 in de Distelstraat bij het Sint-Pieterstation woonde, zou beginnen bij de Metallurgie Hoboken, maar die zond hem naar Olen in de (zeker in die tijd) verre Kempen. Ook het werk, elektrolyseresultaten controleren stond hem niet aan. Hij leerde er wel een nieuwe techniek: analyse op heel kleine monsters. Een volgende werkplek, de Groeningeververij van Baldewijn Steverlynck in Kortrijk, was interessanter, zeker financieel. Dat bedrijf bezat een licentie voor alleenverkoop in België van titaniumrood. Voor alle roodgekleurd textiel waren de Belgische verwers afhankelijk van Steverlynck.

Maar de mobilisatie (immobilisatie, zegt Hugo) en de oorlog naderden snel. Na de achttiendaagse veldtocht (10 – 28 mei 1940) bleef de genaamde Hugo Collumbien als reserveofficier nog een tijdje krijgsgevangen. Op 10 juni was hij weer thuis... en werkloos. Het land was bezet. Veel vraag naar jonge chemici was er niet.

In de parfumbranche en aanverwanten

Hugo had dus tijd en, altijd al een boekenwurm geweest, spendeerde hij die het liefst in de bibliotheek van zijn oude school. Thuis in de Distelstraat begon hij aan de hand van wat hij daar in de literatuur vond, te experimenteren in een klein labootje: crèmes maken, haarlotion... Probleem, enorm probleem echter:

weinig of geen grondstoffen voorhanden. Af en toe kon hij bv. aan glycerine geraken of met flink wat geluk aan een serieuze hoeveelheid alcohol. Die werd in Brussel in tegenwoordigheid van de directeur van de bevoegde dienst ‘gedenatureerd’: ongeschikt gemaakt voor verwerking in dranken door toevoeging van ether.

In 1942 kwam er in meer dan een opzicht een beslissende verandering in zijn leven. Hugo Collumbien werd aangeworven door een bedrijf in Boechout bij Lier, producent van aroma’s en parfums, als grondstof gebruikt in allerhande eindproducten. De eigenaar en oppermachtige baas ervan, een Nederlander wiens flair voor zaken doen enkel overtroffen werd door zijn lef, beloofde zijn jonge Gentse aanwinst dat hij bij hem steenrijk zou worden. Maar dat viel tegen. Hugo mocht er wel talloze formules ontwikkelen (in 9 jaar meer dan 1000 naar eigen zeggen), maar de vruchten gingen eenzijdig naar zijn werkgever.

En ondertussen had Hugo daar in Boechout kennis aangeknoopt met de vrouw van zijn leven, Rosa Verhoeven die met hem tot aan zijn dood lief en leed zou delen. In 1956 kwam hij na beëindiging van het concurrentieverbod contractueel vrij en begon hij een eigen bedrijf in de kelder van zijn woonhuis in Boechout. Daar bleef het koppel tot ze in 1967 een geschikte plek begonnen te zoeken in de geboortestreek van Hugo. Het moest een villa zijn en er moest een laboratorium bij kunnen worden ingericht. Via een annonce in een advertentieblad vond Hugo voor een spotprijs (zegt hij zelf) wat ze wilden: een villa in een groene omgeving aan de Sint-Amandsbergse Lijnmolenstraat, waar bij inderdaad een labo kon bouwen en zijn eenmansbedrijfje uitbouwen, gespecialiseerd in de samenstelling van essences voor parfums.

Naschrift

Het beroep van zelfstandig parfumeur oefende Hugo Collumbien uit tot in zijn 92ste levensjaar. Met de verhuis naar het Gentse was zijn altijd al sluimerende belangstelling voor de lokale geschiedenis van zijn geboortestad volop aangewakkerd. Die maakte hem in 1972 stichtend lid van de Heemkundige en Historische Kring Gent dat in de uitgave van dit tijdschrift zijn voornaamste taak zag en nog steeds ziet.

GENTSE PROFESSOREN IN DE RECHTEN EN DE LETTEREN

R.C. Van Caenegem

Deel 2

In de Letteren 1946 - 1950 (vervolg)

Dit tweede deel over professoren in de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte kort na Wereldoorlog II beschrijft enkele grote en ook wel kleine kantjes van zes professoren die terecht of onterecht minder bekend gebleven zijn. Of waren ze misschien alleen maar iets minder kleurrijk?

EDGAR DE BRUYNE

Edgar de Bruyne (1898 – 1959) doceerde filosofie en gaf in de kandidaturen Letteren en Wijsbegeerte college over Ethiek. Hij was een gerenommeerd kenner van de Wijsbegeerte van de Grieken tot de twintigste eeuw. Hij was een voorname, zeer modieus geklede heer, met een charmante snor en kwam vriendelijk maar toch wat afstandelijk over. We voelden instinctief dat hij een echte geleerde was en luisterden graag en aandachtig naar hem. Hij doceerde op een stijlvolle manier en in een heldere taal, vrij van technisch jargon. Zijn definitie van het wetenschappelijk denken - gecontrasteerd met de intuïtieve, poëtische of religieuze benadering van de werkelijkheid - vond ik bijzonder instructief. We achtten ons gelukkig een zo eminente erudiet als prof te hebben en waren dan ook opgetogen toen hij, in 1946, ternauwernood aan een tragedie was ontsnapt. In dat jaar had hij de vlucht geboekt naar Montreal voor de Internationale Arbeidsconferentie toen de vakbondsleider Jef Deschuyffeleer, die aan dezelfde bijeenkomst zou deelnemen, hem vroeg of zij hun vliegtuigtickets konden ruilen, omdat hij graag iets vroeger wilde afreizen. De Bruyne had geen bezwaar en Deschuyffeleer nam plaats in De Bruyne's vliegtuig en De Bruyne's stoel, op weg naar Montreal. Daar is hij echter niet aangekomen, want het toestel is op Newfoundland neergestort en de reiziger werd zwaargewond uit het wrak gehaald. Toeval of Voorzienigheid? De Bruyne zal wel gedacht hebben aan de woorden van de middeleeuwse theologen: *digitus Dei est hic* (de vinger Gods is hier). Dat wij, bij gebrek aan leerboek, De Bruyne's college onder dictaat moesten opschrijven, was geen echt bezwaar:

er werd in doodse stilte ijverig gepend.

Rond die tijd werd het Marshallplan gelanceerd en we werden aangenaam verrast toen onze filosoof het leslokaal glunderend betrad met de woorden “goed nieuws: de Faculteit der Letteren heeft Marshallgeld gekregen om boeken te kopen”. Zo werd onze bibliotheek een schat aan Engelse werken rijker, die een openbaring waren voor De Bruyne, een typische continentale geleerde van een generatie die Duits en Frans kende maar geen Engels. Nu pas ontdekte hij de rijke Engelse traditie van Graeci, auteurs van voortreffelijke vertalingen en commentaren, teruggaand tot John Colet († 1519), docent te Oxford, dean (deken) van St. Paul’s te Londen en vriend van Erasmus en Thomas More.

De Bruyne was ook een leidende figuur van de Christelijke Volkspartij en voorzitter van de C.V.P. fractie in de Senaat. Een filosoof in de politiek, een niet alledaags fenomeen, en dat soms vreemde resultaten had. De professor, die boeken had geschreven over esthetica, werd hoewel hij leider van de oppositie was, zo meegesleept door de welsprekendheid van Minister Spaak dat hij hem uitbundig toejuichte, tot zijn vrienden hem tot rede brachten en hem eraan herinnerden dat hij op de banken van de oppositie zat. Zijn *Esthétique médiévale* was een belangrijke bron voor *De Naam van de Roos* van Umberto Eco (die zijn naam uitsprak als de Brouïne) en die zelf auteur was van een *Sviluppo dell’ estetica medievale* uit 1959.

De Bruyne, die in Brussel woonde kwam één dag per week naar Gent, gaf dan de hele vrijdag les en lunchte in het elitaire Hôtel de la Poste aan de Kouter met Gentse notabelen en politici, voor wie hij te Brussel zaken kon bepleiten, zoals een nieuwe sluis te Terneuzen!

JAN FRANS FRANSEN

J. F. Fransen (1886 – 1975) was te Leuven in 1910 tot doctor in de geneeskunde en in 1912 tot licentiaat in de wijsbegeerte gepromoveerd. Wij kregen van hem les in de psychologie (officieel zielkunde) en de fysiologie. Zo ingetogen als de atmosfeer was bij De Bruyne, zo woelig ging het eraan toe bij Fransen: er werd gezongen en gejoeld en de professor had er zelf ook pret in. Hij placht te wachten in zijn antichambre tot we het populaire lied aanhieven *Te Lourdes op de bergen verscheen aan ene maagd* om het leslokaal te betreden. Fransen was een excentriek figuur – hij was toen zestig jaar oud – en de studenten maakten er het beste van. Voor een demonstratie van de kniepeesreflex werd een gegeneerde studente van de eerste rij opgeroepen om op de estrade plaats te nemen, waar haar been op en neer ging onder de bijval van haar medestudenten. Fransen stond er met een glimlach bij.

Voor de Fysiologie had hij een plastieken hoofd met uitneembare onderdelen, wat hij gebruikte voor de les over de hersenkwabben. Enkele grapjassen waren 's morgens vroeg in zijn lokaal binnengedrongen en hadden de hersenen uit het demonstratiehoofd weggenomen. Toen hij in de les het hoofd openmaakte en verbaasd uitriep "Ik ben mijn hersenen kwijt!" werd in koor geantwoord: "Ge hebt er geen, en nooit gehad". Hij begreep wat er gebeurd was en bleef er kalm bij.

Zijn stokpaardje was de apperceptie. Wanneer men een natuurmens een potlood toont, percipieert die alleen een stokje hout, doch iemand met een culturele achtergrond herkent een potlood, een instrument om te schrijven en een belangrijk element van de civilisatie: dat is apperceptie. Er was een student die veel had gespijbeld en nooit van apperceptie gehoord. Toen Professor Fransen hem op het examen een potlood toonde, met de vraag: "Wat is dit" en de verbaasde knaap er "een potlood" uitflapte, wees de examinerator hem de deur uit. De onfortuinlijke student vertelde zijn wedervaren aan zijn opvolger, die – even onwetend – met dezelfde vraag werd geconfronteerd. Zijn antwoord: "Kijk, Professor, ik zal eerlijk zijn met u, ik weet het niet, maar het is zeker geen potlood". De studenten hadden schrik van de examens bij Fransen, en diens wispelturige manier van ondervragen. Jaren later, toen ik met hem in examencommissies zetelde, heb ik ontdekt dat met zijn buitenissige punten geen rekening werd gehouden omdat hij de goede studenten slechte punten gaf en de slechte goede. Wij studenten hadden geen idee wat een enorme leeropdracht hij torste in verscheidene faculteiten en instituten: bij zijn emeritaat in 1956 werd zijn opvolging verdeeld over zes professoren.

PAUL VAN DE WOESTIJNE

Paul Van de Woestijne (1905 – 1963) was een eminent latinist, zoon van de beroemde dichter Karel Van De Woestijne en op 25 jarige leeftijd reeds te Gent tot docent benoemd. In 1928 - 29 had hij te Parijs aan de befaamde Ecole Normale Supérieure gestudeerd. Op de studenten in de 1ste kandidatuur Rechten, waar hij de cursus hield 'Verklaring van een Latijnse Schrijver', maakte hij grote indruk door zijn verfijnde cultuur, zijn voorname verschijning, zijn voortreffelijk Nederlands en zijn elegante kledij – nooit zonder een sierzakdoekje in de linker bovenzak van zijn jas. Zijn grote gestalte, waardoor hij zowel letterlijk als figuurlijk neerkeek op het troepje onwetende jongelui dat zijn eerste schreden zette in de Tempel der Wijsheid, verborg een ware toewijding aan zijn studenten. Hij las, vertaalde en commentarieerde de *Ars Amatoria* (kunst van het beminnen) van Ovidius en, plaagziek als hij was, schuwde daarbij de verzen niet die de onschuldige meisjes op de eerste rij het

schaamrood naar de wangen joeg.

We gingen graag naar zijn les, niet uit enthousiasme voor Latijnse verzen, maar omdat we geflatteerd waren de zoon van een zo Bekende Vlaming als prof te hebben en omdat we genoten van zijn droge humor en zijn sarcastische bons mots.

Voor zijn lessen gebruikte hij natuurlijk de volledige standaarduitgave van de Latijnse auteur, tot schade en schande van één van mijn medestudenten die gespijbeld had en thuis de teksten had bestudeerd in de uitgave van Pater Geerebaert, die stiekem de antieke auteurs had gezuiverd. Dit kwam wel meer voor, want hij trad bewust of niet in het voetspoor van Dr. T. Bowdler, die in 1818 een expurgated edition had gebracht van Shakespeare, waar bijv. *Caesar's harlot* (hoer) was aangepast tot *Caesar's plaything* (speelgoed). Toen mijn onfortuinlijke medestudent op het examen geconfronteerd werd met een door de geleerde Jezüiet weggelaten passus, was hij totaal ontredderd en bracht van de vertaling niets terecht. Hij kreeg een uitbrander en een “onvoldoende”. Daarop maakte hij zijn beklag bij Frank Baur, die dit “ongeluk” bepleitte bij zijn collega en begrip vond voor het “slachtoffer van Pater Geerebaert”. De student werd nog dezelfde dag als geslaagd geproclameerd: in die tijd werden we in kleine groepjes elke dag in een gemeenschappelijke zaal ondervraagd en dezelfde dag om 18u. geproclameerd: de korte pijn.

De geleerde spotvogel deed ook aan zelfspot. Toen hij in 1963 in het hospitaal werd opgenomen met een leverkwaal die hem een geelgroen uitzicht gaf, zei hij tot zijn bezoekers: “kijk naar mij en je ziet een van Gogh”. Enkele weken daarna is hij op 58 jarige leeftijd gestorven. Ik zal aan zijn onverstoortbaar - elegante figuur steeds een warme herinnering bewaren.

FRANZ DE BACKER

Franz De Backer (1891 – 1961) gaf ons de Inleiding tot de Geschiedenis der Voornaamste Moderne Letterkunden (voor de studenten in de Filologie doceerde hij Engelse taal en literatuur). Wij waren opgetogen een lesgever te hebben die niet alleen over literatuur sprak, maar zelf ook op literair gebied bedrijvig was geweest, met verzenbundels en romans, waaronder *Longinus* in 1934 hem bekendheid bezorgde. We wisten ook dat hij in 1914 als vrijwilliger dienst had genomen in het leger en dat hij aan het IJzerfront gewond werd en verzorgd door een Britse verpleegster, met wie hij naderhand was getrouwd. Er werd met ontzag naar hem opgekeken en zijn fijn, esthetisch gelaat met diepliggende ogen was opmerkelijk. Hij was een icoon en een soort

seculiere heilige die we graag met een nimbus hadden gezien. Hij gaf les met een zachte stem en – als vertaler van Shakespeare – weidde hij graag uit over Othello en Desdemona en de boze Jago. Hij zag er ouder uit dan zijn 55 jaar en ging met trage stap naar de collegezaal. Op het examen was hij minzaam en toegankelijk en hielp de studenten graag op de goede weg. Toch was het raadzaam te weten wat er met Othello was gebeurd. Eenieder die hem gekend heeft bewaart een warme herinnering aan deze droevige, onvergetelijke man

JEAN HAESAERT

Jean Haesaert (1892 – 1961) was, naast René Dekkers (over wie dadelijk meer), één van de twee juristen die ons les gaven in de kandidaturen. Hij was in 1919 doctor in de Rechten geworden en werd aanvankelijk advocaat en magistraat. In 1925 werd hij bij de Gentse Rechtenfaculteit tot docent in het Romeins recht benoemd en stapte zo in zijn universitaire loopbaan. Hij legde zich toe op de sociologie en maakte naam met o.m. een boek uit 1937 over de sociale wetgeving van President Roosevelts New Deal. Hij was de grondlegger van de Sociologie te Gent, maakte er school en bouwde een bibliotheek uit waar ik vele uren in rust en stilte heb gelezen. Hij doceerde ons het vak Natuurrecht, maar begon zijn eerste les – openhartig en eerlijk, wat we zeer apprecieerden – met de woorden “Ik geloof niet in het Natuurrecht en zal er dan ook geen les over geven”. Hij behandelde integendeel de sociologie van het recht, als een waarnemingswetenschap. We vonden zijn cursus interessant omdat die – net als het Romeins recht – nieuwe horizonten voor ons opende: van geen van beide disciplines hadden we in de Humaniora gehoord. We genoten ook van zijn sarcastische kritiek op andere – vooral Amerikaanse – geleerden. Eén van hen had bij de studie van de demografie proeven gedaan met azijnvliegen, waarbij Haesaert zijn geestig commentaar besloot met de woorden dat deze experimenten zeer verhelderend waren voor de demografie van de azijnvlieg, maar irrelevant voor die van de mens.

De geleerde socioloog was klein van gestalte en een onopvallende, eerder grijze verschijning – een echte academicus, dachten wij, zonder dat we wisten dat hij inderdaad Vast Secretaris was bij de Vlaamse Academie voor Wetenschappen te Brussel. Thans valt mij op hoe bitter weinig wij studenten wisten over het leven van onze professoren buiten de leszaal. Ze waren als toneelspelers, die enkele uren voor het voetlicht staan en daarna in de duisternis verdwijnen. Onze aandacht was gefocust op de cursus als examenstof en onze bekommernis was te slagen en ons diploma te behalen: een zeer beperkt gezichtsveld.

RENÉ DEKKERS

René Dekkers (1909 – 1976) was als rechtsgeleerde op verschillende gebieden werkzaam: burgerlijk recht, Romeins recht, rechtsgeschiedenis, vergelijkend recht en rechtsfilosofie. Nauwelijks 26 jaar oud was hij in 1936 te Brussel tot docent benoemd en in 1946 gewoon hoogleraar te Gent. We kregen van hem in de kandidaturen les in Romeins recht. Op een heldere maar ietwat afstandelijke manier leidde hij ons binnen in de terra incognita (onbekend terrein) van de antieke juristen. Hij had een rijzige, sportieve gestalte en speelde graag in de universitaire voetbalcompetitie. Hij nodigde ons uit – wat uitzonderlijk was – vragen te stellen. Zo heb ik hem, geïnspireerd door de lectuur van Oswald Spengler, gevraagd waarom hij altijd sprak van de Romeinse juristen, hoewel velen van hen helemaal geen Romeinen waren, maar uit het Oosten of Afrika kwamen: Papinianus uit Syrië, Ulpianus uit Phenicië, Salvius Julianus uit Afrika, Gaius uit de oostelijke provinciën, Valerius Probus uit Berytus, enz. Hij was wat verrast door mijn opmerking en had er blijkbaar zelf nog niet aan gedacht. In 1950-51 hebben Jules Dhaenens en ikzelf in een vrije cursus van het 3de doctoraat met Dekkers Pandecten (uitvoerige samenvatting van de Romeinse burgerlijke rechtsleer) gelezen, een genoeglijk samenzijn eerder dan een les. Uit die tijd herinner ik mij een grappig voorval. Jules Dhaenens had zes jaar op het Sint-Barbaracollege gezeten en er de gewoonte aangenomen zijn vragen in te leiden met de woorden: “Pater, wat betekent...?” Toen hij dit echter deed met een vraag tot Dekkers, die hoogleraar was aan de Vrije Universiteit Brussel, viel die van verbazing achterover (gelukkig in een stevige stoel): het was hem nog nooit gebeurd als Pater aangesproken te worden. We hebben eens goed gelachen, iets waartoe het *Corpus Iuris Civilis* niet de normale aanleiding is.

Dekkers gaf op het examen extreme punten. Wie op een moeilijke vraag een perfect antwoord gaf kreeg dadelijk 18 op 20 en mocht gaan. Men vertelde dat hij na aan de Officiële Universiteit van Congo te Lubumbashi (waar hij rector was van 1966 tot 1970) op de trappen van het vliegtuig naar huis tot zijn assistent zegde: “Die meneer aan wie ik gisteren 19 op 20 heb gegeven, maak er 20 op 20 van”.

In 1950 werd hij bijna rector van de Universiteit Gent. Hij was de eerste geplaatst op de lijst van drie kandidaten die door het professorenkorps aan de minister was voorgelegd. Deze laatste, Pierre Harmel van de Christelijke Volkspartij, benoemde echter zijn partijgenoot Albert Kluyskens (over wie verder meer). Het spel was gespeeld volgens de regels en de uitslag werd zon-

der probleem aanvaard.

De studenten vonden Dekkers een enigmatische idealist. Hij hield van meditatie en verraste eens zijn personeel door languit op de grond van de seminariebibliotheek te liggen en op de vraag of er iets scheelde, korzelig antwoordde dat hij aan het mediteren was. Zijn personeel onderging ook veel koude, omdat hij er in volle winter op stond alle vensters wijd open te stellen. Het was echter zijn politiek diep roodgekleurde loopbaan die ons intrigeerde. Zoon van een welstellende Antwerpse familie en gehuwd met een rijke Brusselse dame, werd hij een bewonderaar van de Sovjet-Unie, leerde Russisch en vertaalde Sovjet wetboeken. Na verloop van tijd bekoelde dit enthousiasme en kreeg China zijn voorkeur. Hij schreef lovende artikels over het Chinese recht en was lid van de Belgische delegatie die de Chinese Volksrepubliek bezocht. Over zijn belevenissen aldaar kan men zijn lichtvoetige *Lettres de Chine* uit 1956, *Les Universités chinoises* uit 1958 en *Le droit chinois contemporain* uit 1957 lezen. Eén van de vele anekdoten uit die tijd kan ik de lezer niet onthouden. Op het aan de bezoekers aangeboden slotbanket in Peking werd overvloedig spijs en drank geserveerd. Aan het einde werd echter nog voor elke gast een kom gekookte rijst geplaatst. Dekkers had geen eetlust meer, maar nam uit beleefdheid nog een hapje, wat tot algemene consternatie en excuses leidde. Misverstand alom! Wat was verkeerd gegaan? Het bleek dat de rituele rijst niet bestemd was voor consumptie en van de gast verwacht werd dat hij hem resoluut weigerde, als teken dat hij tevreden en voldaan was. Zo heeft elk land zijn geplogenheden. Eenmaal alles was opgeklaard werd de avond besloten in vrolijke vriendschap.

René Dekkers was een harde werker. Maandenlang was hij elke dag om 8u 's morgens op post in de historische seminaries waar de referentiewerken stonden voor de compilatie van zijn *Bibliotheca belgica juridica* uit 1951. De professor begreep dat zijn Brusselse studenten een ander publiek waren dan zijn Gentse. Zo schonk hij aan onze rechtshistorische bibliotheek een overdruk waar religieuze problemen ter sprake kwamen en o.m. getwijfeld werd aan de godheid van Jezus. Hij had daarin om geen gevoeligheid te kwetsen de desbetreffende passussen uitgewist. Wij apprecieerden zijn geste, maar vonden ze wat overdreven: wij kenden toch de constitutionele persvrijheid en wisten dat blasfemie in ons land niet strafbaar was.

DE MELK MET OF ZONDER... PIS

‘Gazet van Gent’, 31/01/1917

Vooruit schrijft dat de bevolking zich gelukkig mag achten met de tegenwoordige regeling der melk aangezien dat, alhoewel het rantsoen bitter klein is, men toch de verzekering mag hebben dat er geen pis meer in de melk is en ze zuiver en onvervalst aan de man wordt gebracht.

Anderzijds beweert de volksmond dat het thans slechts is dat de stad scheikundig heeft vastgesteld dat er wel pis in de melk is en dit vroeger nooit werd gedaan.

De boeren schijnen dit pisverschijnsel niet te loochenen. Met welk doel echter deze weinig smakelijke mengeling door hen zou worden gedaan, blijft natuurlijk een raadsel dat wel gemakkelijk zal zijn op te lossen, maar moeilijk is onder woorden te brengen. In elk geval zou het de bevolking zijn geweest die weer zal moeten lijden onder misverstand, vooroordeel en de rest.

En zo staan we voor het angstwekkend dilemma of we, voor ons twee of vier centen, bepiste of onbepiste melk te verorberen krijgen en welke in werkelijkheid de dosis aan melk is of pis waaraan we ons laven gaan.

Bron

De nieuwe Gazet van Gent, Woensdag 31 januari 1917, p. 3, digitaal bij The War Press
<http://warpress.cegesoma.be/en/node/92568/download/s4mhnXQUfRF5RstCJDp2>

ARMOEDIGE STRAATJES EN BELUIKEN IN DE OVERPOORTBUURT

Luc Devriese

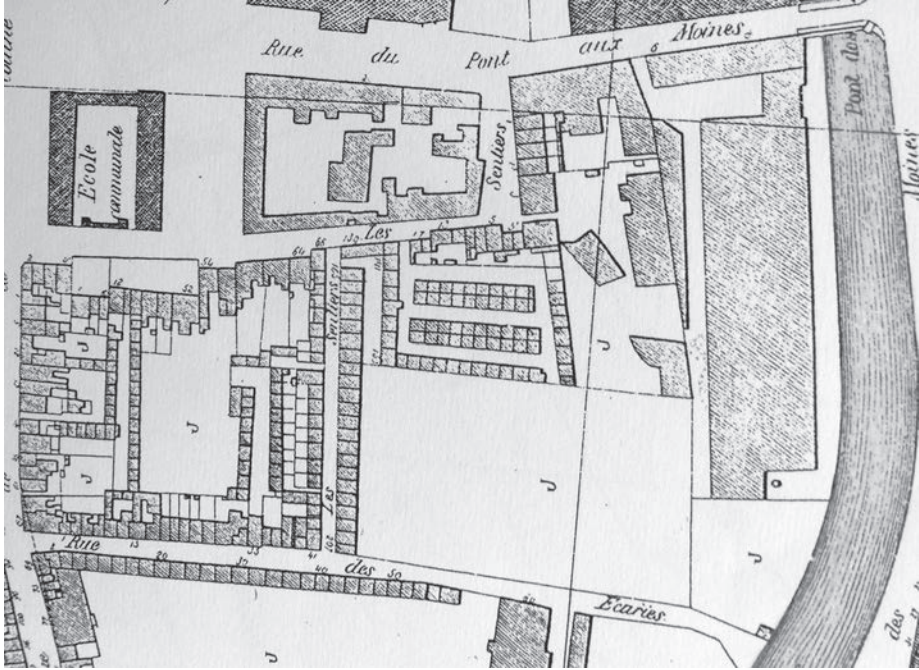
Inleiding

Na het lezen van de jeugdherinneringen van Alexander Evrard in nummer 2014 - 3 van G.T. haalde Frank Ödberg foto's voor de dag die hij in de jaren 1970 genomen had van de Benedictijnenstraat en de Voetweg in de Overpoortbuurt. En hij schrijft: 'De hele zone tussen de Overpoortstraat en de Schelde achter het Kramersplein met de oude stadsschool (nu Liberaal Archief) was tot in de jaren 1970 een sjofele volksbuurt met kleine straatjes. Spijtig dat de universiteit daar geen pittoreske studentenkoten van gemaakt heeft. Maar het zou wellicht erg duur uitgevallen zijn'. Dit en de commentaar van Chris Weymeis, journalist, geboren Gentenaar en opgegroeid aan het Stalhof, bij dezelfde jeugdimpresies van prof. Evrard omtrent het verwaarlozen van de geschiedenis van de kleine mens, motiveerden ons om op onderzoek te trekken naar die in de jongste decennia totaal veranderde buurt.

Straten en straatjes

Veel straten waren er niet en zijn er nog altijd niet tussen de Overpoortstraat, de Kantienberg, de Muinkschelde en de stadsring (Citadellaan) om en bij de geslechte stadsvesten. Op een detail van een plan dat de kadastrale percelen in 1878 weergeeft (afb. 1) krijg je een goed idee van de vroegere bebouwing en het stratenpatroon. Je kan die oude situatie vergelijken met een modern stratenplannetje op afb. 2.

Zo eenvoudig het stratenpatroon, zo ingewikkeld de naamgeving. Om te beginnen moeten we die Kantienberg even nader bekijken. Die werd vroeger Muinkbrugstraat, Muinkstraat en ook Voetweg genoemd. In 1942 werd het Kantienberg. De naam refereert naar de bloeiende (want vrijgesteld van stads-taksen) wijn- en bierhandel van de Sint-Pietersabdij. Die werd de 'kantine' genoemd en was (verondersteld) gevestigd in de abdijsbrouwerij (nu Geuzenhuis). De benaming Kantienberg is dus een relatief recente creatie en net als

Afb. 1. Tussen de Overpoortstraat (toen Heuvelstraat) en de Schelde in 1878 (detail plan Gevaert en Van Impe, kopie in Documentatiecentrum DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg). Het straatgedeelte dichtst bij de Schelde staat aangeduid als rue du Pont aux Moines; de huidige Voetweg en de Oude Voetweg (nu Benedictijnenstraat) als Les Sentiers.

Afb. 2. Huidige wegensituatie in de Overpoortbuurt op een detail van een wegenkaart uit de jaren 1960-70. De Hertogin Isabella kaai werd in 1981 gewoon Isabella kaai. Zoals gebruikelijk op wegenkaarten zijn straten en straatjes overdreven breed weergegeven omwille van de leesbaarheid.

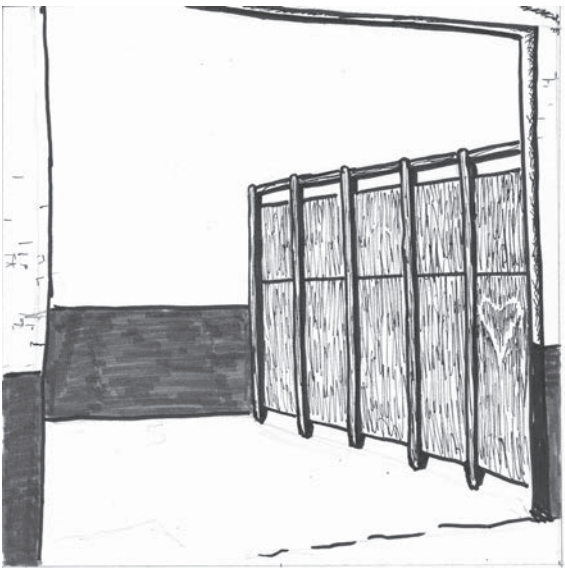
veel andere klinkende Gentse straatnamen is dat een vondst van dichter - advocaat - volkskundige en politicus Jos Vermeulen. Deze opmerkelijke figuur was bezieler van een kort voor W.O. II opgerichte straatnamencommissie die als opdracht had de vele verwarrende benamingen te vervangen. Zoals we zullen zien, liet die heel wat sporen achter in dit deel van Gent.

Die straat liep naar het Eekhout toe uit op een veedrenkplaats, in de volksmond Poel of Poelput genoemd werd. Die werd in 1840 gedempt. Enkele jaren later werd het grote Sint-Pietersplein, militair oefenterrein gerealiseerd in de Franse Tijd na afbraak van abdijconstructies en nivellering, aanzienlijk verkleind. Dat gebeurde onder andere door de bouw van volledig nieuwe huizenblokken die mede vorm gaven aan het huidige Sint-Pietersplein met gevelwand naar de plannen van architect Charles Leclerc-Restiaux rond 1850. Eén ervan splitste een kleinere open ruimte af: het Klein Sint-Pietersplein. Dat laatste werd in 1942 het Kramersplein, naam door Vermeulen en zijn commissie afgeleid van het winterverblijf dat nogal wat foorkramers aldaar plachten te houden.

Afb. 3. De Voetweg in 1966 (kopie van niet gesigeneerde en niet gedateerde tekening in Documentatiecentrum DSMG, Sint-Amandsberg). Weergave van het gedeelte van de Voetweg (toen officieel al lang Benedictijnenstraat) bij de grote cité Kerfijzer met in de achtergrond de Stalhof. (met dank aan Chris Weymeis voor de identificatie).

De Voetweg sluit aan bij de Kantienberg ter hoogte van het huizenblok tussen het vroegere parkeerterrein aan de Schelde, nu Artevelde Hogeschool, en de vroegere stadsschool, nu Liberaal Archief. Daar zorgde een smalle steeg (afb. 3), eveneens Voetweg, soms Oude Voetweg genoemd, voor een verbinding met de straat Stalhof (rue des Ecuries) die in de Overpoortstraat (vroeger Heuvelstraat) uitkomt. Dat 'Oude' betekende overigens niet dat dit deel van de Voetweg ouder was. Het werd er enkel aan toegevoegd om een onderscheid te maken tussen de twee takken. Die zogenaamde Oude Voetweg, werd in de vorige eeuw aanzienlijk verbreed en heet sinds 1942 Benedictijnenstraat. Allicht vanwege die nogal ingewikkelde situatie hielden de officiële Frans-talige straatnamenlijsten het bij het meervoud: Les Sentiers (zie afb. 1). De Heuvelpoort was dus via dit uitermate bochtig tracé verbonden met de Muinkbrug. Misschien is die vorm nog een overblijfsel van een door de velden slingerende voetwegel. Vandaar die naam... misschien?

Afb. 4.

Toiletten gezien vanuit de Benedictijnenstraat (naar een niet voor reproductie bruikbare foto in 1973 genomen door Frank Ödberg). De 'installatie' was toen niet meer in gebruik.

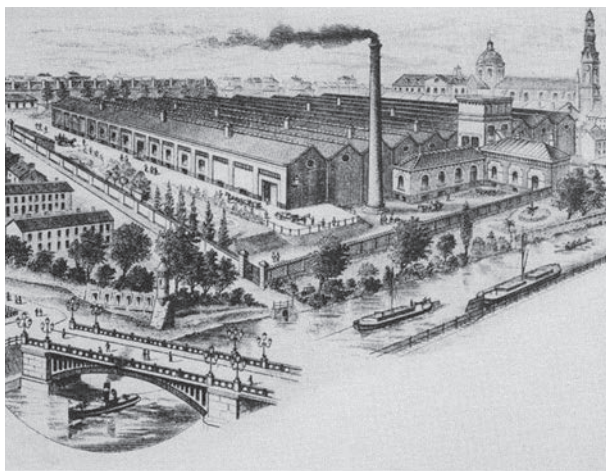
Ook de naam Stalhof stelt een probleem. Plaatsnamenspecialist Gysseling geeft in zijn 'Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen' enkel de vroege vermeldingen 1330 en 1331 en zwijgt over de mogelijkheid dat de naam zou afgeleid zijn van de stallen van de abdij. Het is weinig waarschijnlijk dat de paardenstallen aan de huidige straat Stalhof, een heel eind

buiten de kloosteromheining gelegen waren. Een plattegrond in 1810 opge-
maakt door P.J. Goetghebuer en enkele oudere notities in de archieven van
Sint-Pieters plaatsten Stalhof in de open zone bij de Poel (nu Kramersplein)
dicht bij de luxueuze stallen in de nog bestaande abdijvleugel haaks op de
Kantienberg naar de ingang van 'De Wereld van Kina' toe. Verhuisde de
naam? Die mogelijkheid mag zeker niet uitgesloten worden. Dat gebeurt wel
meer. Op 19de-eeuwse kaarten en stratenlijsten (o.a. Saurel, 1841) staat de
huidige straat Stalhof ook als Petemansstraatje aangeduid, naam waarover
verder niets gekend is.

De kaaistraat met het tolwachtorentje, de bekende 'Peperbus', aangelegd in
1901 werd Sint-Pieterskaai genoemd, maar ze werd in 1942 omgedoopt tot
Hertogin Isabellakaai (nu Isabellakaai) naar Isabella van Habsburg, de onge-
lukkige zus van Karel V die piepjong koningin van Denemarken werd en in
1526 stierf op het domein van de Sint-Pietersabdij in Zwijnaarde. De aanleg
van deze kaaistraat vormde samen met de nieuwe J.F. Willemsstraat (1898) in
het verlengde van de Benedictijnenstraat (toen nog Les Sentiers of rue des
Sentiers) de kern van de stadsontwikkeling aansluitend bij de ook nog niet zo
oude Citadellaan (1878).

En tot slot, en nog maar eens in 1942 werd, klap op de vuurpijl, de oude
Heuver- of Heuvelstraat zonder klaarblijkelijke noodzaak omgetoverd in
Overpoortstraat. Wat eigenlijk hetzelfde betekent: 'over' of 'euver' in de bete-
kenis van hoger, zo leert ons Gysseling, die als vroegste vermeldingen van de
poortnaam de jaren 1325 (ter Overporten) en 1326 (ter Hueverporten) aan-
geeft.

Afb. 5.
De katoenweverij De Porre - Cruyplants in de 19de
eeuw Gezicht van op Ter-
platen met links Stalhof. Uit
Deseyn, G. (1989), Bouwen
voor de industrie, MIAT,
Gent, p. 111.

Proletarische fabrieksbuurt

Dat beperkte stratenpatroon werd in de 19de eeuw aangevuld met een imposante reeks beluiken, in de volksmond: citeetjes, koeren en poortjes. Het was een uitgesproken proletarische, arme buurt. Het fragment van de op het kadaster gebaseerde kaart met huisoppervlakten en perceeltjes van Gevaert en Van Impe op afb. 1 geeft daar een goed idee van. De grootste concentratie aan cités, grenzend aan de Voetweg en de Benedictijnenstraat (zijde naar de Schelde toe), telde in 1878 zo maar eventjes 75 huisjes met bijna identiek grondplan. Deze Cité van Kerfijzer (een aannemer) werd gebouwd in het derde kwart van de 19de eeuw. De huisjes maten overwegend 3,5 op 3,5 m tot 4 op 5 m (gemeten op het kadasterplan, muren inbegrepen dus!). Binnen 'op de koeren' waren er 40 woninkjes 'rug aan rug' gebouwd in twee dubbele rijen. Dat waren citéhuisjes van het armste type. De toiletten waren navenant (afb. 4).

Verder waren er de fabrieken. Een 'vellenkot', de huidenfabriek Hesnault ter hoogte van de Peperbus, verwerkte konijnen-, hazen- en kattenvellen tot vilt en haarpreparaties. Op het kaartfragment uit 1878 in afb. 1 kan je nog twee andere fabrieken zien. De vitrioolfabriek Claes – De Cock naast de vroegere stadsschool (nu Liberaal Archief) op het Kramersplein werd in 1870 afgebroken, het terrein verkaveld en omgevormd tot de huizenblok tussen de Kantienberg en de Voetweg. Een textielfabriek aan de Scheldeoever hield het langer uit, op het laatst als onderdeel van UCO – Terplaten (afb. 5). Nadat ook deze stilviel en verlaten werd, ijverde een 'Werkgroep Conservatie Industrieel Archeologisch Patrimonium' (WKIAP) voor een gedeeltelijk behoud van de fabrieksgebouwen. Maar het mocht niet baten. Na de afbraak werd het een parking, vooral ten behoeve van de Decascoop filmzalen op de andere Scheldeoever, terwijl er voor en na grootse plannen gesmeed werden. Achtereenvolgens zou de universiteit er haar studentenverblijven uitbreiden, zou het geplande Stedelijk Administratief Centrum er komen, zelfs een Museum voor Hedendaagse Kunst, zou het een 'Financiëncentrum' van de staat worden, een concertzaal van de stad, maar uiteindelijk werd het onderdeel van een hogeschool. In 2009 werd het architecturaal ambitieuze complex, ontwerp van architectbureau Crepain - Binst door de Artevelde Hogeschool in gebruik genomen. Het uitzicht van de Voetweg en de Benedictijnenstraat veranderde totaal door de nog recente bouw van grootschalige studentenhuysvesting (afb. 6 tot 10).

Afb. 6. Benedictijnenstraat (zijde naar de Schelde toe) met de toegang tot de toiletten weergegeven in afb. 4, herkenbaar op een foto van Frank Ödberg eveneens uit 1973.

Afb. 7. Benedictijnenstraat gezien vanuit Stalhof, zijde naar de Overpoortstraat toe. Links café De Sleepboot (collectie R. Moreau in DSMG, jaartal niet gekend).

Afb. 8. Benedictijnenstraat met sporen van de weggebroken huisjes aan de zijde naar de Schelde toe (foto vermoedelijk genomen in de jaren 1980 (UGent)).

Afb. 9. Benedictijnenstraat in 2014, kant naar de Overpoortstraat toe. Vooraan nog enkele oudere huizen op de aan deze zijde bewaard gebleven oude rooilijn. Daarin is nog een spoor van een toe gemetseld 'poortje' herkenbaar.

Afb. 10. Benedictijnenstraat in 2014. Home Groningen (met ingang aan de Voetweg), wooncomplex voor studenten anno 2014 op de plek waar ooit 75 armtierige beluikhuisjes stonden.

Leven aan de Voetweg

Er stak wel leven in de buurt (afb. 11 en 12). Als getuige daarvan publiceren we hier naast een foto van een cafeetje, een aankondiging van een gebeurtefeest aan het Stalhof in 1908, met onder andere een stoet die verondersteld werd doorheen straatjes te trekken die voor de gelegenheid voorzien werden van nogal bizarre namen. Volksspelen zoals pap eten en zaklopen en zelfs ballonnetjes oplaten konden niet ontbreken. De geboren (1910) en getogen Voetwegbewoner Julien Derijke, alias Boele, herinnerde zich in 1980 nog de vele lapnamen in de buurt: Tsjille de Neuse, Jan de Muile, Den Bijter, De Duitse, Blonte Jeanne...

Afb. 11. Café Voetweg in 1972 wachtend op afbraak (foto Frank Ödberg).

Ook het liedje 'De Voetweg' opgetekend in de jaren vijftig in café De Zwijger en ons bezorgd door Roos Lobler via Sonja Gyselinck windt er geen doekjes rond:

De Voetweg

'k ben op de Voetweg geboren
mijn dierbaar plekje grond
daar dicht bij St Pieters toren
de straatjes liggen soms vol met stront
er loopt daar nen hoop met zatte wijven
en zatte mannen ondereen
maar toch gaan ze nooit niet uiteen
Oh Voetweg, ge brengt er mijn leven in gloed
en de pintjes die smaken hier goed
Oh Voetweg ge zijt er in 't ronde gekend
als de parel van onze stad Gent

Afb. 12.
Aankondiging buurtfeest in 1908
(UGent, bibliotheek, afd. Vliegende
Bladen).

Afb. 13. Soepbedeling in de fabriek Cruyplants, vermoedelijk tijdens W.O. I (Verzameling A. Verbeke).

Niet te verwonderen. Aan het begin van de vorige eeuw was de hier beschreven zone een van de meest uitgesproken Gentse beluikenbuurten. In de survey in 1904 gepubliceerd onder titel 'De beluiken binnen de stad Gent' worden de woontoestanden in de vele 'cités' en citeetjes cijfermatig per straat beschreven. In de hele vijfde wijk (Sint-Pieters) werden 959 beluikhuizen geteld, waarvan 104 enkel en alleen al aan de Voetweg en Oude Voetweg. Bij de 394 mensen die daar woonden mag een ons onbekend aantal bewoners van de huizen aan de straatzijden gerekend worden. Die waren er op enkele uitzonderingen na niet veel beter aan toe. Het was een dichtbevolkte armoebuurt met vooral in de oorlogsjaren nijpende situaties, die caritatieve initiatieven slechts gedeeltelijk konden verhelpen (afb. 13).

Zoeken naar citeetjes

We beperken onze zoektocht tot het enige bouwblok in deze zone waarin de oude kleinschalige perceelstoestand, op de Benedictijnenstraat na, nog vrij

goed bewaard bleef. Dat blok, omgrensd door de Overpoortstraat, de Voetweg, de Benediktijnenstraat en de Stalhof, is ook het oudste. Het is het enige in deze buurt die al aan het einde van de jaren 1700 aaneengesloten bebouwing kende. Enkel de zijde naar de Benediktijnenstraat was toen nog onbebouwd.

Afb. 14.

't Poortje van de Handborstel' gebouwd in 1840 uitgevend op de Voetweg (foto Roger Moreau, 1972, Schenking Moreau in het DSMG).

Afb. 15.

Zelfde beluik als op afb. 4 in 2014.

De muurankers verraden de oude constructie met plankenvloer op de verdieping.

We starten aan de Voetweg en gaan in uurwijzerzin het blokje rond. Een enkel steegbeluik, het 'Poortje van de Handborstel' (soms ook: de Grote Handborstel) uitgevend op de Voetweg, werd gelukkig mooi gerestaureerd en wordt goed onderhouden (afb. 14 en 15). Volgens 'Boele' zou de eigenaardige naam afleid zijn van de vorm die het beluik heeft, gezien vanuit de lucht. Waar of niet waar? Het is een van de oudste in deze buurt (1840, datering in *Bouwen door de eeuwen heen, Gent 4nb ZW*, p. 480; weergegeven op het plan van Gent

van Saurel uit 1841). Van deze unieke getuige van het verleden van de hele buurt nam Roger Moreau in 1972 foto's die ons nog een idee geven van hoe het er in de vorige eeuw uitzag (Schenking Gentse Beluiken, bewaard in het documentatiecentrum DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg).

In ditzelfde bouwblok gaven een klein en het grotere beluik De Rode Plankierkens uit op de Oude Voetweg, alias Benedictijnenstraat (afb. 16). Van de resp. 3 en 22 woninkjes resten geen sporen meer. Wel zijn er dicht bij de hoek met Stalhof nog een dichtgemetseld poortje met ontlastingsboog herkenbaar.

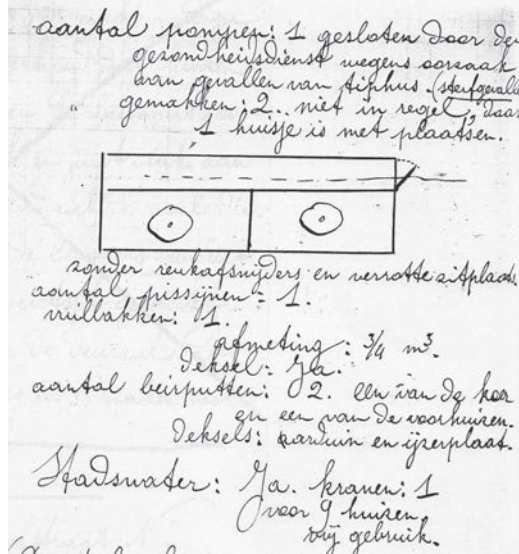
Afb. 16.
Binnen de Rode Plankierkens aan de Benedictijnenstraat (collectie R. Moreau in DSMG, jaartal niet gekend).

Afb. 17. Overpoortstraat anno 2014. De (afgesloten) ingangen van de beluiken O.L.Vrouwpoortje (rechts van de muurkapel) en van een tweede cité (links) zijn nog goed herkenbaar.

Stalhof telde tot in de jaren 1930 vier armzalige kleine citeetjes. De bebouwing was er oud, de huisjes klein, meestal zonder verdieping. We kijken even de rapporten in over de woontoestanden ter plekke in 1935. Opmerkelijk feit: geen enkele van de vier beluiken beschikte in de jaren 1930 van de vorige eeuw over een pomp of over stadswater. De ingangen (de poortjes) waren nauw (65, 70, 80 en 100 cm. breed) en in de voorhuizen ingebouwd. Dichtst bij de Benedictijnenstraat (Oude Voetweg) was er een citeetje met vijf huisjes en 19 bewoners. Dat werd in de jaren 1935 door een inspecteur van de huisvesting als volgt omschreven: 'De huizen in dit beluik zijn zeer oud en verval- len. De bewoners zijn volgens (zoals) de huizen (sic!). In de ingang is er een kelder welke dient als magazijn van eenen voddenraper. De stank verpest gang en beluik. De inwoners beklagen zich daarover'. Bij een tweede citeetje, even- eens met drie huisjes zonder verdieping, heette het: 'De huizen van dit zeer oud beluik zijn in slechten toestand: zijn bouwvallig en gevaarlijk voor de bewoners. Deze laatste zijn vuil en vies volgens hunne huizen'. In het derde en vierde waren de leeftoestanden nog erger. Het gemak van de derde in de rij was 'walgelijk, zonder reukafsnijder'. Er stonden weerom drie huisjes, zonder verdieping, wel met een grote mansarde. Ze vangen geen daglicht en moeten een gaslantaarn gebruiken. Dichtst bij de Overpoortstraat telde het vierde citeetje opnieuw slechts drie huisjes. De inspecteur noteert in 1935: 'In slech- ten en verwaarloosden staat, echte stallingen en volstrekt onbewoonbaar. Ik reik met de hand aan de zoldering. De dakken zijn bijna open. In nr. 15 ziet men van beneden door de zoldering en dak, den dag'. Er was één gemak en één pissijn. De citeetjes aan deze zijde van het Stalhof verdwenen kort nadien, wellicht mede onder invloed van dit rapport. In een beluikenlijst opgemaakt in 1939 staan ze niet meer vermeld.

Tot slot vermelden we dat ook anno 2015, aan de Overpoortstraat nog sporen van beluikjes te vinden zijn (afb. 17 - 18). De ingang van één ervan lag aan de Overpoortstraat in een huisgevel met een forse gevelkapel waaraan het beluik zijn naam ontleende: de Onze - Lieve - Vrouwcité. De neogotische kapel hangt er nog steeds goed verzorgd bij, in fel contrast met de rommelige 'op- smuk' in typische 'Overpoortcaféstijl' van de rest van de straat. Ze laat ons toe ook nu nog de plek te vinden waar het citeetje precies was. Het O. L. Vrouw- poortje was niet bepaald luxueus ingericht. In het rapport over de toestand van de beluiken in 1935 werd een schetsje opgenomen van het toilet: het 'huisje' dat voorzien was van een verrotte zitplaat met twee gaten zonder geurafsnij- ding (afb. 19). De zeven huisjes, alle met een verdieping boden onderdak aan 20 mensen. We citeren het rapport verder: 'De huizen zijn in goeden staat en wel onderhouden. De inwoners zijn zoals het moet, uitgezonderd deze van nr. 41.

Afb. 18.

Typische metalen vuilbakken in het gelid in het O.L.Vrouwpoortje in de Overpoortstraat in 1973 (collectie R. Moreau in DSMG).

Afb. 19.

Detail uit het rapport van de inspecteur van de huisvesting in 1935 over het O. L. Vrouwpoortje (Stadsarchief Gent, kopie in de documentatie beluiken R. Moreau in DSMG).

Daar is 't ongelooflijk vuil en de stank komt van onder de deur. Daarin wonen twee lieden welke gansche dagen de vuilnisbakken gaan uitzoeken. De bureu doen een algemeen verzoek om het huis te doen ontsmetten'.

Anno 2014 is er links van het huis met de kapel en nog een huis ernaast een ander nu afgesloten beluikje herkenbaar. De bewoners van deze cité iets meer naar het Sint-Pietersplein toe, stelden het beter ... alhoewel: er was slechts één gemak (met gebroken geurafsnijder) en één pissijn, een pomp, maar geen stadswater. De zes huisjes, rug aan rug met die van het vorige beluik, allen met een verdieping, waren in goede toestand en goed onderhouden (afb. 20 en 21). De 16 bewoners waren 'voorbeeldig' (zo staat het er letterlijk). Maar ook hier een probleem: de riool voor huis nr. 29 'die zoveel ongemakken aan de bewoners van het huis levert: als ze verstopt geraakt bereikt het vuil water de deur-zul'.

Afb. 20. Ingang beluik huisnr. 19-29 naast café Vlaanderen in de Overpoortstraat (foto 1974, collectie R. Moreau in DSMG).

Afb. 21. L - vormig beluik huisnr. 19-29 in de Overpoortstraat. Huisjes om de hoek (foto 1974, collectie R. Moreau in DSMG).

Enkele referenties

Oudere referenties die Stalhof bij het huidige Kramersplein plaatsen: in Stadsarchief Gent, Nota's Straten nr. 301 (Stalhof): 'Een huus ... op het Stalhof jegens over de poelputte achter uytcommende op het Eechaut' (Acten en contracten Sint-Pieters, 1537, f. 232); aanplanting van drie rijen bomen: 'breet op 't groene pleyn vanden Stalhove ... commende met de noorteynde te cloosterwaert...'. Andere moeilijk te identificeren plaatsnamen rond Stalhof: 's Graghen Bergh en de Hoogpoort. Een reproductie van de plattegrond met 'ecuries' en 'Stalhof' door P.J. Goetghebuer in: Laleman, M.C. (1992), *De Sint-Pietersabdij te Gent*, Gent, Int. Club of Flanders, p. 96.

Over de grote straatnamenoperatie in 1942: Devriese, L. (2009). Geen verwarring mogelijk! Klinkende Gentse straatnamen gecreëerd in 1940-1943. In: *Gandavum*, jg. 14 nr. 1, p. 19-29. Ibidem, Joseph Vermeulen, p. 39-46.

Over de omvorming van de zone bij de stadsversterkingen in het laatste kwart van de 19de eeuw: Devriese, L., Gelaude, F., Lievois, D., Vercauteren, V. (2011). Isabellakaaï: de Peperbus. In: *Archeologisch onderzoek in Gent 2002 – 2011* (Stadsarcheologie, Reeks II nr. 5), p. 16-36. Foto's opgenomen in Beeldbank Gent Overpoortstraat (bereikbaar via Google) geven een uitstekend idee van de kleinschalige, lage oude bebouwing van de Overpoortstraat in de late 19de eeuw.

In *Bouwen door de eeuwen heen*. Deel Gent 4bB ZW, Gent, 1979, p. 43-45 een reconstructie-tekening van De Rode Plankierkens waarin een wand van een fabrieksgebouw geïntegreerd was; op p. 478-480: vier tekeningen van grondplannetjes van het hier bestudeerde bouwblok gebaseerd op kadasterplannen ca. 1830, 1850, 1860 en 1880 die een goed idee geven van het ontstaan van de beluiken, vrijwel allen in die periode. De kleine citeetjes aan de Stalhof zijn hierop niet weergegeven. Deze straat wordt niet beschreven.

De cijfers van aantallen huizen en bewoners zijn afkomstig uit: De Rycke, I., Van Renterghem, J., De Buck, P., (1904), *De beluiken binnen de Stad Gent*, Sint-Amandsberg, p. 54-59.

Speciale aandacht voor de beluiken op Sint-Pieters bij: Wohlmutter, P. (1984). *De sociale en geografische mobiliteit van de Gentse beluikenbewoners tot 1914*. UGent (RUG) thesis.

In *Archiefbeelden Gent. deel V. Beluiken, poortjes en cités*, (Tempus, Stroud, UK, 2003), p. 87 nam Roger Moreau foto's op van het O.L.Vrouwpoortje. In *Deel VI. Beluiken en cités verder verkend* (2005) zien we De Rode Plankierkens (p. 77-78) en 't Poortje van de Handborstel (p. 95-96). De in deel VI (p. 94 - 96) gepubliceerde foto's van Stalhof betreffen beluiken aan de hier niet besproken straatzijde. Verder ook de grote cité van Kerfijzer aan de Voetweg (deel VI, p. 97 - 98).

Een mooie foto van Hubert Eeckhout van de overdekte toegang tot het Poortje van de Handborstel prominent op de achterflap van zijn fotoboekje 'Gentse Beluiken' (Gent, 1981).

De industriële vestigingen staan kort beschreven in: Deseyn, G. *Gids voor Oud Gent*, 2de uitg., Standaard, 1991, p. 231-233. Voor de vitrioolfabriek verwijzen we naar het Lemma Franciscus Claes – De Cock in D'Hondt, B. (2014), *Van Andriesschool tot Zondernaamstraat*, Gent, Snoeck & Liberaal Archief, p. 265-266.

Talrijke krantenknipsels vooral handelend over de cascade van grootse plannen voor de zone Kantienberg - Voetweg - Benedictijnenstraat - Stalhof in DSMG Vliegende Bladen reeks Straten.

Over de Campus Kantienberg van de Artevelde Hogeschool een artikel in *Bouwen in Vlaanderen*, 2010 nr. 1.

Met dank aan Frank Ödberg, Chris Weymeis, Bart D'Hondt, Andrea Van Caeneghem, Lieve Okerman, Rosita Lobler en Sonja Gyselinck. Zonder hun hulp zou dit artikel nooit tot stand gekomen zijn.

Zonderlinge en bijzondere Gentse plaatsnamen

DAMPOORT, OKTROOIPLEIN EN OKTROOIDOORGANG

Luc Devriese

De Gentse Dampoort: alom bekend en... weinig bemind. Toch is het zeker de moeite waard om het verhaal achter die stadspoort even te bekijken. Daarvoor kunnen we twee redenen aanhalen. Het is om te beginnen de enige poort die nu nog de fysieke indruk geeft van een overwelfde, dikwijls niet zonder moeilijkheden toegankelijke stadspoort. Het is een wat misleidende reden want dat uitzicht heeft ze louter en alleen te danken aan de spoorwegviaduct (en aan het drukke hedendaagse gemotoriseerd verkeer, uiteraard). Die constructie kwam er pas in 1907 - 1909 en was bedoeld om de zware en gevaarlijke verkeershinder te vermijden veroorzaakt door de tot dan toe gelijkgrondse treinsporen.

Stadstollen of ‘octrooien’

De tweede reden betreft de verwijzingen naar het in 1860 verdwenen octrooi-systeem die daar te vinden zijn: het Oktrooiplein en de Oktrooidoorgang. In deze bijdrage en een volgende over de benaming Tolhuis willen we speciaal aandacht besteden aan dit aspect van de toegangen tot de stad.

Stedelijke tolheffingen kennen we vanaf het moment dat de stadsrekeningen bewaard bleven (in Gent: 1280, ‘vanden porten’) tot aan de afschaffing in 1860 van deze belastingen die toen octrooien, stadsoctrooien genoemd werden. Ze werden geheven op allerhande waren op de waterwegen en aan de stadspoorten bij het inbrengen en in mindere mate ook bij het uitvoeren er van (afb. 1 en 2).

Wat zijn tolleren? Het schijnbaar volbloed Nederlandse of Germaanse woord tol is eigenlijk Grieks, afgeleid van een woordstam die ‘dragen’ of ‘wegen’ betekent. Via het Latijnse ‘teloneum’ kwam het tot ons. Het is een belasting op gebruiksgoederen die zich onderscheidt van andere doordat ze specifiek de goederen treft die een bepaald punt / plaats moeten passeren. Ze kon slechts geheven worden mits toelating van de landsheren (de graven en hun hertogelijke, koninklijke en keizerlijke opvolgers: de centrale overheden), die trouwens rechtstreeks of onrechtstreeks een daaraan verbonden toelage inden.

Deze heren beschouwden zichzelf altijd al als eigenaars van water, wind en woeste ongebruikte gronden. Ze hieven zelf tollen, gaven die in leen aan hun getrouwen of lieten die afkopen. In Gent kenden we bv. de tol van Ayshove op de Leie. Na de ferme klappen die de stedelijke autonomie vooral in de jaren 1500 kreeg, waren de stadstollen strikter dan voordien gebonden aan toestem-

LYSTE

Omme van nu voortz gheheben ende ghecollecteert te Werden

op diverse Waeren ende Coopmanschappen / ten incommen en
uytbarin deser Stede / naer uyt-wyfen der specificatie hier naer
volghende / in guldens / stuivers ende grooten blaems :
mits welcken te nieuwen ghebaen ende gecasseert worden
alle voorszgaende Uysfen / vande incommende ende uyt-
gaende Goedinge / alhier te voren ghelicht / ingaende
den vierden Decembz M. D. Lxxviij.

TE GHENDT,
Ghedrukt by Bauduyn Manilius, woouende inde
witte Dophe / Anno 1664.

Afb. 1. Titelblad van een gedrukte lijst uit 1664 van tolbedragen geheven op koopwaren in of uit de stad gevoerd. De lijst van tollen op ingevoerde waren omvat 14 pagina's, die van de 'uyt-varende coopmanschepe' slechts drie. In de verantwoording wordt aangegeven dat deze belastingen nodig zijn om de 'grootte oncosten' te betalen 'vander oorloghe' gevoerd door het landsbestuur. De centrale besturen besteedden in die tijd bijna uitsluitend geld aan oorlogsvoering en hofhouding. De belastingen werden niet centraal geïnd, maar via steden en plattelandslokaliteiten die vooral belastingen op gebruiksgoederen inden.

Vifch.

Vifch / Stapel vifch ofte lenghen / de hondert Stucken	_____	vj Stup.
Ghesauten vifch of aberdaen / de tonne	_____	x Stup.
Stockvifch / de hondert ponden	_____	ij Stup.
Salm wt Hollandt / de tonne	_____	j guld. vj Stup.
Noortfche ende Schotfe / Wolcoviciffche ende dier ghelijcke Salm / de tonne	_____	xx Stup.
Syrot / elck ftroo	_____	v Stup.
Coelvifch / het hondert	_____	v Stup.
Hoofden ende ghesauten Celbut / de tonne	_____	j Stup.

Afb. 2. Een voorbeeldje van de toltarieven in 1664 voor ingevoerde vis.
De afkorting Stuv (niet Stup!) betekent 'stuiwer' (2 groten Vlaams) Ter vergelijking:
het zomerdagloon van een 'gezel' uit het bouwvak bedroeg toen ongeveer 25 stuivers,
dat van een meester 30 en van een 'diender' 15 stuivers.

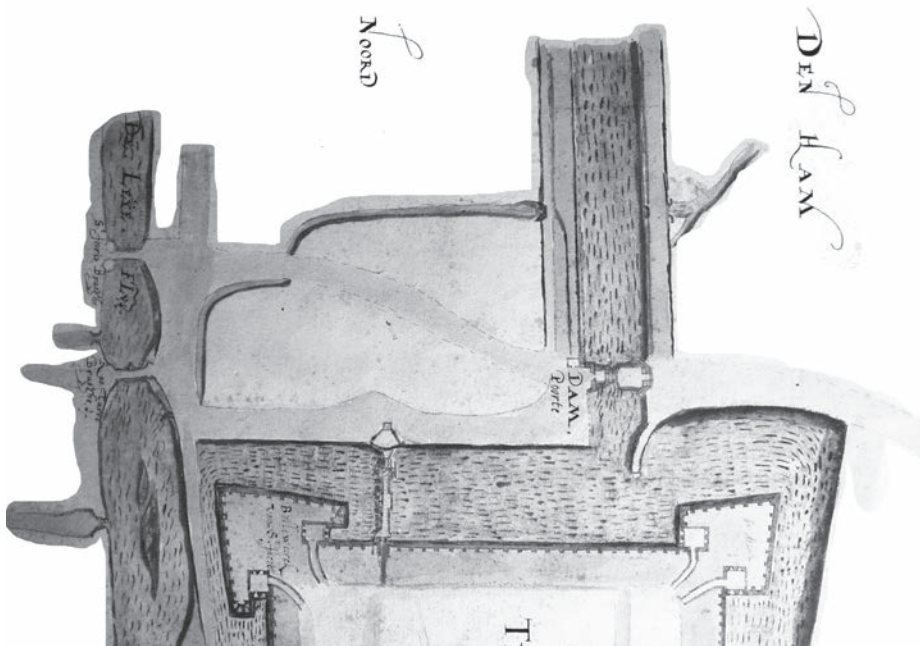
ming van de centrale overheid. Vandaar misschien dat het woord octrooi in de 19de eeuw bij de stadspoorten algemeen gebruikt werd in de betekenis van tol. In het Frans kwam octroy in de 17de eeuw in gebruik in de betekenis van stadstol en meer dan waarschijnlijk werd het woord in onze taal aan het Frans ontleend (uit octroyer: toekennen, uit het Latijn auctorare: garanderen, autoriseren, toelaten).

Een opvolger van middeleeuwse poorten

Voor het zover kwam was er al heel wat gebeurd in Gent in het algemeen en aan de Dampoort in het bijzonder. Bij de aanleg van de minder uitgestrekte stadsomwalling in de jaren 1577 - 1584 verloren de poorten van de zeer wijde 14de-eeuwse vesten zo goed als helemaal hun verdedigingsfunctie in de nieuwe vestgordel met bastions, maar de buitenpoorten die na de omvorming overbleven, werden onverminderd verder gebruikt voor tolheffing. De Spitaal- en Dendermondse poorten werden afgebroken en vervangen door één enkele

poort: de Dampoort (afb. 3). Ons verhaal begint in de periode na 1780 waarin de stadsomwalling haar militaire functie helemaal verloor maar als tolgrens behouden bleef.

Nadat de stadsvesten (min of meer) geslecht waren bleef er rondom de stad een fysieke grens bestaan. Behalve aan de te hoge Blandijnberg was die opgebouwd uit omgevormde stadsgrachten. De bekende stadskaat van Saurel uit 1841 (verkrijgbaar à 3 euro in het DSMG documentatiecentrum, Begijnhof, Sint-Amandsberg) geeft daar een goed idee van. Aan de toegangswegen werden nieuwe, eenvoudiger poorten opgetrokken met hekkens en kleine wacht-huisjes. Men had het over de octrooi-poorten. Bij de Belgische omwenteling waren er nog zeven. Lang bleven de nieuwbakken octrooi-poorten niet bestaan. In 1860 was het amen en uit met de ‘octrooien’. Niemand was er rouwig om, wel integendeel... maar intussen waren er natuurlijk al heel wat nieuwe vormen van belastingheffing en -inning in gebruik gekomen. De centrale overheid had voldoende mogelijkheden ontwikkeld om zelf belastingen te heffen en de opbrengst daarvan in zekere mate te verdelen over steden en gemeenten.

Afb. 3. De Nieuwe Langen Dam met de ‘Dam poorte’ in 1590 (detail uit een plan van Jan de Buck, Stadsarchief Gent, reeks 98 nr. 1). Dit is de voorloper van de huidige Keizer Leopoldstraat (begindeel) en de tweede helft van de Dampoortstraat.

Waarom Dam?

Vooraleer we de omvormingen van de Dampoort tot octrooiport in meer detail bekijken, nemen we de naam Dampoort onder de loupe. Wat is er bijzonder of zelfs zonderling aan die ons zo vertrouwde naam?

Die poort kwam er in 1566, het jaar van de eerste Beeldenstorm, het zogenaamde Wonderjaar. Misschien is het daarom dat ze eerst nog als de Geuzenpoort aangeduid werd. De nieuwe poort was de opvolger van de hierboven al even aangehaalde verder buiten het stadscentrum gelegen Spitaal- en Dendermondsepoorten. Deze middeleeuwse constructies waren door de introductie van zwaarder geschut moeilijk verdedigbaar geworden.

Die 16de-eeuwse poort moet je niet bij de spoorviaduct of de zwaairom gaan zoeken, maar aan de Dampoortstraat tussen de stadsring en de Bastionstraat. Ze werd gebouwd op de 'Nieuwen Dam' (afb. 3). Die lag in het verlengde van de huidige Steendam, destijds ook wel eens nader omschreven als 'Korte Steendam'. Het was de opvolger van de 'Lange (Steen)dam' die halverwege de jaren 1500 plaats moest ruimen voor de bouw van het Nieuw Kasteel, later Spaans Kasteel genoemd.

Aan die ooit erg belangrijke dam doorheen overstromingsgevoelige meersen hebben we de naam Dampoort te danken. Die is dus niet afgeleid van de spoordam of spoorberm, nauwelijks iets meer dan een eeuw oud, wel van de veel oudere (Steen)dam waarvan de vroegste vermelding uit 1270 dateert. Ook andere stadspoorten waren op of tegen versterkte dammen gebouwd: de Brabantpoort (Braempoot) op de Brabantdam, de Vijfwindgatenpoort op het verlengde daarvan (de dam te Hooie, nu Lange Violettestraat), de Brugse- of Waalpoort op de Waldam in het Broek. Misschien is het niet overbodig hierbij aan te stippen dat het woord 'dam' in Gent in de eerste plaats een verhoogde weg aanduidt, een damweg in overstromingsgevoelige zones.

Tot in de jaren 1900 was ook de benaming Antwerpse poort (Porte d'Anvers) in gebruik. 'Dampoort' of 'aan de Dampoort' duidde vanaf de jaren 1600 ook de hele zone aan en dat bleef zo tot op het moment dat de verhoging van de spoorberm met bijhorende 'gaten' opnieuw de indruk van een poort creëerde. De damnaam zat voortaan stevig vast gebeiteld in het collectieve weten... zoals niet zelden ook het spitsuurverkeer in die buurt.

Twee opeenvolgende octrooiportten

De herinnering aan het systeem van de stadsoctrooien bleef enkel aan de Dampoort doorleven in de plaatsnamen in haar omgeving. De poort uit 1666 die fysisch ook al een tolpoort was, veel meer dan een verdedigingspoort,

werd in 1781 - 1782 afgebroken en vervangen door een bouwsel dat totaal ongeschikt was om belegeringen te doorstaan, maar dat wel nog steeds imposant was. De stadsbestuurders wilden duidelijk indruk maken op de reizigers en de potentiële smokkelaars. Het was een voor die tijd typische octrooiport (afb. 4).

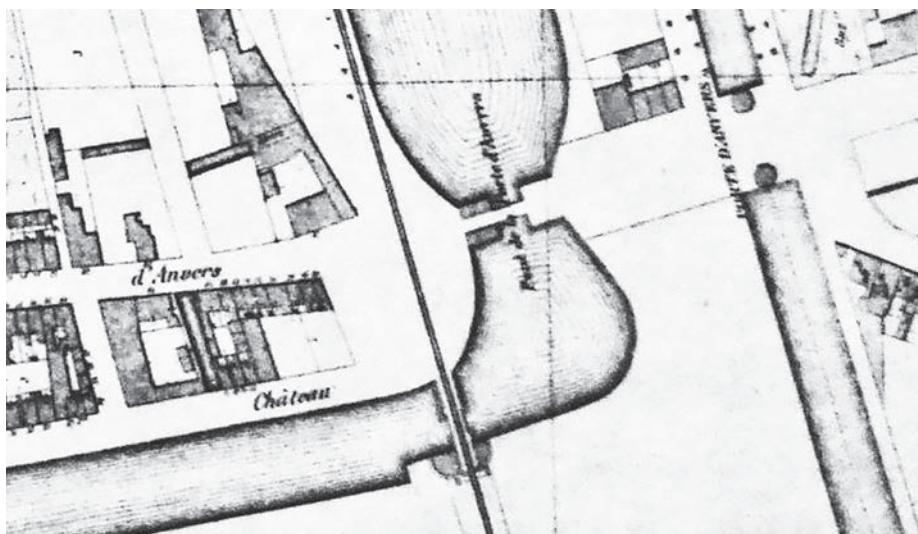

Afb. 4. De octrooiport in 1781 opgetrokken in de huidige Dampoortstraat tussen de Bastionstraat en de huidige stadsring (Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer).

Ze was maar een kort leven beschoren. Na het graven in 1828 van een verlen-
ging tot aan de Dampoort als haven voor het kanaal Gent Terneuzen (nu de
'Oude Dokken') werd de nieuwe haven verbonden met de Neerschelde en het
Visserijkanaal in wat actueel de jachthaven Portus Ganda uitmaakt. De 16de-
eeuwse stadsgracht bij de toenmalige Dampoort ter hoogte van de huidige
Warandestraat werd opgevuld en de nog geen halve eeuw oude tolpoort in de
Dampoortstraat (in die tijd rue d'Anvers) verdween.

De grote havenwerken hadden een nieuwe waterbegrenzing van het stadstol-
gebied Gent geschapen en de octrooidoorgang moest daarin geïntegreerd wor-

den. Een constructie vond in 1835 een geschikt plekje op een brug over een ontwateringsgracht enkele tientallen meter oostelijk van het pas gegraven dok (afb. 5). Die gracht in het tracé van de huidige Koopvaardijlaan was eigenlijk de verlegde en rechtgetrokken buitengracht van de stadsvesten, maar hij werd meestal (foutief) als Rietgracht aangeduid. Hekkens werden aangebracht tussen twee losstaande achthoekige paviljoentjes naar ontwerp van Louis Roelandt (afb. 6). Het ene gebouwtje werd in gebruik genomen als kantoor voor de octrooiformaliteiten, in het andere vonden de poortwachters een onderkomen.

Afb. 5. Detail uit de kaart van Gérard (1855, kopie in DSMG, Sint-Amansberg). Na het verdwijnen van de eerste octrooipoort in 1828 werd de Dampoortstraat verlengd tot voorbij de brug over de waterverbinding tussen het dok en het De Pauwvaardeke. De achthoekige basis van de twee paviljoentjes van de Porte d'Anvers (Dampoort) rechtover die brug zijn strategisch gesitueerd op een tweede doorgang over de stadsgracht die het Gentse octrooigebied in die zone afsloot. In het bouwblokje tussen de aanduidingen (rue) d'Anvers en Chateau is nog een restje te zien van de oude vestinggracht bij de 16de-eeuwse Dampoort die daar net binnen lag.

De poort stond op het huidige **Oktrooiplein** rechtover de **Oktrooidoorgang**. Die 'doorgang' is een van de vier 'Dampoortgaten' welke allen een verschillende officiële naam hebben. Deze met de 'octrooinaam' is de voor privéwagens bestemde passage die je moet nemen als je van Sint-Amansberg naar het stadscentrum rijdt (afb. 7 en 8). De correcte benaming van de beruchte

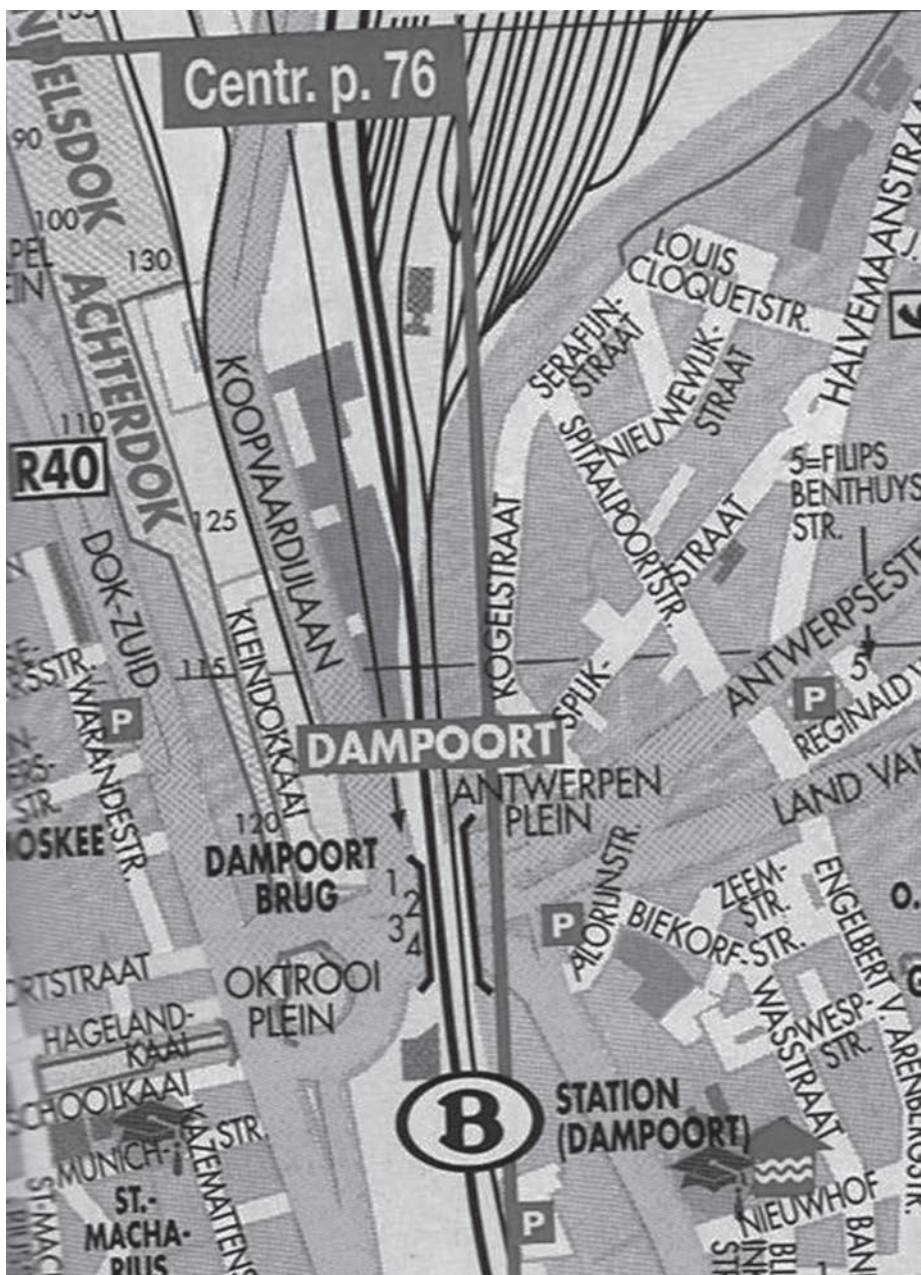
Dampoortrotonde is Oktrooiplein (officieel met 'k'). Dat is ook het adres van het actuele Dampoortstation en de bijhorende parking. Mocht je de Koopvaardijlaan, die de Dampoort verbindt met de Afrikalaan door trekken dan zou je grondvesten van de tweede octrooiport daarop vinden, ongeveer rechtover de Oktrooidoorgang. Grondvesten... als ze nog bestaan...

Afb. 6. De tweede octrooiport gebouwd na het graven van het dok bij de Dampoort. Ter hoogte van het huidige Oktrooiplein realiseerde Roelandt in 1835 een klein maar toch monumentaal ontwerp met twee achthoekige paviljoenen. (Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer).

Afb. 7. De Oktrooidoorgang anno 2014 met een heel bekend stukje Gentse skyline en daartussen het drukke Oktrooiplein.

Afb. 8.

Actuele wegenkaart van de Dampoortbuurt. De Oktrooidoorgang is het 'Dampoortgat' nr. 2.

Deze laatste nieuwe poort werd niet altijd als Dampoort aangeduid. Men wist nog heel goed dat de afgebroken ‘echte’ daar niet stond. Het in de Gentse context nogal speciaal uitziend ensemble van Roelandt werd vermoedelijk als een soort ‘landmark’ ervaren voor de buurt. Hoewel het bouwwerk slechts 25 jaar in gebruik bleef, moet het indruk gemaakt hebben. Vandaar wellicht dat de octrooinamen precies daar bleven doorleven en elders niet.

Met dank aan Frank Gelaude

Meer lezen, meer weten

Over de achtergrond van de stadstollen in de middeleeuwen en het onderscheid met andere vormen van ‘ongeld’ (belasting op gebruiksgoederen) zie: Van Werveke, H. (1932), *De Gentsche stadsfinanciën in de middeleeuwen*, Brussel, Koninklijke Academie, p. 28-29. Op p. 206 een onvolledige lijst met belaste goederen in de late middeleeuwen.

Meer over de situatie aan de Dampoort bij Devriese, L. (2012), De Rietgracht: Grens van het Gentse Vrije. Sint-Amansberg als voorbeeld. In: *Jaarboek Oost-Oudburg*, jg. 49, p. 170-171; idem (2007), Naar het Gentse stadscentrum via Sint-Baafsdorp en Dampoort. Ibidem, jg. 44, p. 179-200; idem (2013), Een nieuwbouwwijk voor proleten aan de Dampoort (1782 - 1786). Ibidem, jg. 51, p. 82-104; H.D.S. (Hippolyte De Schrijver). *Sint-Amansberg en de Negenmeimarkt (1540 – 1940)*, zonder jaartal, p. 9-10.

Wie meer achtergrond en meer details wil opzoeken over de stadspoorten, verwijzen we naar onze artikelenreeks daarover in *De Heraut*, het verdwenen tijdschrift van de Gidsenbond. In het bijzonder naar ‘Naamsveranderingen van Gentse stadspoorten. Deel 2. Twee dammen en één poort’. In: *De Heraut*, Gent, 2007, jg. 42 nr. 4, p. 3-10.

Over de samenvloeiing van de rivieren: Gelaude, F., Devriese, L. (2008), De Vlaamse vallei en haar rivieren. In: *Jaarboek Oost - Oudburg*, jg. 45, p. 249-260; Devriese, L., Gelaude, F. (2008), Schelde en Leie. Wie mondt uit in wie en waar? Ibidem, jg. 45, p. 261-300; Gelaude, F. (2010), Waterbeheer in een middeleeuwse grootstad: stuwen en dammen te Gent (12de - 14de eeuw). In: *Jaarboek voor Ecologische Geschiedenis*, Academia Press, Gent, p. 22 -52.

Minder bekende locaties in Gent

KORTEDAGSTEEG 47: HUIS VAN WAES

Daniël Van Ryssel

Het huis op de hoek van de Kortedagsteeg en de Ketelvest werd gebouwd in 1934 in opdracht van Edmond en Rosa van Waes. Aan de buitenkant is het opgetrokken in platte gele baksteen met streng gelijnde geometrische volumewerking. De verspringende en uitspringende bouwvolumes en overhoeks geplaatste bovenverdiepingen benadrukken de vorm van het pand en laten het toe verschillende lichtinvallen te bekomen. Het diende als haute couturezaak, 'Huis Rosa' en als woning. Het is een ontwerp van de architecten Gaston Eysselinck (Tienen 1907-Oostende 1953) en Prosper Buyck (Gent 1873-Gent 1938).

Mevrouw Rosa had haar haute couturezaak op het gelijkvloers: een inkom, een ontvangstkamer voor de verkopers en een andere voor de klanten met daarnaast nog een paskamer. Edmond van Waes was onder andere uitvinder en had zijn atelier in de kelderverdieping. Naar verluidt heeft hij het kikker-
spel, de speeltafel met houten voetballertjes, bedacht. Daarmee zou hij een fortuin hebben verdiend. Het gezin van Waes heeft er amper zes jaar gewoond. De man was tijdens W.O. II actief in het verzet, werd verklikt en is in een concentratiekamp omgekomen. De eerste verdieping bevatte een hal, de werkkamer, het salon, de eetkamer en een serre. De tweede verdieping was ingericht met vier slaapkamers en een badkamer. Helemaal bovenaan was er een open terras.

Het huis is een pareltje van kubistische architectuur. Gaston Eysselinck bouwde niet veel, maar zorgde wel voor vernieuwing. Zijn eigen woning in Gent aan de Vaderlandstraat is samen met het postgebouw in Oostende zijn absolute meesterwerk. Architecturale vorm was meteen ornamentiek. De zo functioneel mogelijk ingerichte ruimte kreeg karakter door het spel van volumes, vlakken, doorbrekingen en materiaaldiversificatie. Eysselinck had goede contacten met Le Corbusier en dat merk je ook in dit gebouw: in de woonruimte springen de felle en intense kleurvlakken zo in het oog, typisch het palet van Le Corbusier. Eigen aan Eysselinck werden de werkruimten met zwarte steen bekleed en de woonniveaus met geglazuurde gele baksteen.

Architect Haentjes die het huis restaureerde: “Dit huis is een metafoor voor een schip”. De trap -behalve een trap heeft het gebouw ook een lift!- leidt je naar het midden-, boven- en onderdek. Overal vind je ramen in de vorm van een patrijspoort, vaak met geribbeld en gezuurd glas, en glastegels die in het interieur veel diffuus licht laten binnenstromen. De vloeren zijn ingelegd met Venetiaanse mozaïeksteentjes. In de leefruimte is in de granitovloer een groot zeekompas gemaakt en ook een Venetiaanse glasmozaïek. Iedere verdieping is 150 m2 groot.

Het verhaal wil dat de interesse van Edmond van Waes voor de scheepvaart de reden zou geweest zijn om het gebouw, in de lijn van de heersende trend van kubistische architectuur en nieuwe zakelijkheid, in de gestileerde vorm van een schip uit te werken. Het huis ligt aan het water, alsof het zo kan wegvaaren. De bestemming zou ongetwijfeld Amerika zijn geweest. Dat was tijdens het interbellum, toen het huis werd gebouwd, een synoniem voor toekomst-dromen.

De opeenvolgende eigenaars hebben het gebouw verbouwd om er appartementen van te maken. De daktuin werd dichtgebouwd, patrijsventers werden dichtgemetseld, er kwamen veel binnenmuren en in de voorgevel zaten plastic raamkozijnen. Gelukkig bleven alle oorspronkelijke plannen bewaard.

In 2002-2003 werd een behoedzame renovatie uitgevoerd door de nieuwe eigenaar, architect Haentjes, die het gebouw perfect in zijn oorspronkelijke staat liet herstellen. Haentjes was eerder al aan de slag in de vroegere drukkerij Vooruit in de Sint-Pietersnieuwstraat, later Backstage. In 2005 werd het Huis van Waes beschermd als monument omwille van zijn architectuurhistorische, industrieel-archeologische en artistieke waarde.

Literatuur

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Stad Gent. Deel 4 na, 1976.

Het Volk, 15 november 2003; *De Standaard*, 22 januari 2005; *Het Nieuwsblad – De Gentenaar*, 24 januari 2005.

Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium. Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen. 2005.

Minder bekende locaties in Gent

UCO KANTOREN

Daniël Van Ryssel

In 1917 namen enkele textielondernemers het besluit dadelijk na de bevrijding het vennootschap Union Cotonnière (UCO) op te richten. Kapitaal: 16 miljoen, vertegenwoordigd door 32.000 aandelen. In 1949 werd Cotonnière E.J. Braun opgenomen als 16de fabriek van het textielconglomeraat. Bedrijven van Union Cotonnière waren toen: Tissage Cruyplants, Stalhof 57; Tissage de Hemptinne, Opgeëistenlaan 4; Tissage Uyttendaele, Stropkaai 32; Cotonnière Braun, Maïsstraat 146; Cotonnière Galveston, Wiedauwkaai 52; Filature Rooigem, Drongensteenweg 159; Cotonnière de Gand, Kantienberg 42; Filature DesmetGuequier, Oude Vest 80, allen in Gent. Cotonnière Rennaisienne, Ninovestraat 90, Ronse; Tissage Dupont, Gefusilleerdenlaan 8, Ronse; Cotonnière d'Assebrouck, Nijverheidsstraat 7, Assebroek; Cotonnière de Mouscron, rue de la Filature, 17, Moeskroen.

Kort na haar stichting in 1919 liet de Union Cotonnière haar kantoren overbrengen van de Voldersstraat naar de Savaanstraat. Daar zouden ze ongeveer dertig jaar blijven. Toen ruimere lokalen noodzakelijk bleken, werd de zetel overgebracht naar de voormalige katoenspinnerij Schaetsaert en Zonen in de Sint-Pietersnieuwstraat 29, naast het feestlokaal Vooruit. De fabriek werd omgebouwd, deels tot appartementen, deels tot de maatschappelijke zetel van UCO. Dit gebouw doet thans dienst als rectoraat van de universiteit.

Nog eens tien jaar later werd uitgekeken naar een nieuw administratief en commercieel centrum. De plaatskeuze, aan de Schelde, net over de Sint-Lievensbrug, mag als zeer bedacht en geslaagd worden genoemd. Baron Braun wist in 1957 reeds dat hier binnen enkele jaren de op- en afritten van de autostrade zouden komen en hij kwam te weet dat er uitgebreide urbanisatieplannen bestonden voor die zone. Bovendien lag de bedrijfsbelasting in Ledeberg lager dan in Gent... Braun had in Karlsruhe het hoofdkantoor van een Verzekeringsmaatschappij gezien, ontworpen door architect Theodor Kelter (1907-1982). Het eerste torengedebouwen van een bedrijf in Gent, dat zag hij wel zitten.

In 1958 werd architect Kelter de opdracht gegeven een studieontwerp te maken.

Op de terreinen stond een oud fabrieksgebouw. Er werd gekozen voor een grondvesting op veertien betonnen pijlers, die zeven meter boven de grond uitsteken. Er zijn veertien niveaus en de totale hoogte bedraagt 50 meter. Het gebouw, naar het Oosten gericht, is rechthoekig en heeft een lengte van twintig modules van 1,80 m, 100 meter lang, uitsluitend vervaardigd in aluminium en glas. De zijkanten bestaan uit blinde muren, zeventien meter breed. Er zijn elf verdiepingen. Het gebouw bestaat eigenlijk uit twee symmetrische delen. Vandaar ook twee liften. Als de Union Cotonnière ooit failliet zou gaan, kon het gemakkelijk tot een wooncomplex worden omgevormd. Achteraan een centraal magazijn met een oppervlakte van 8.000 vierkante meter. Een

deel van de gemeentegrond werd ingepalmd om er een parking van te maken. Op het gelijkvloers de liften, een grote hal en een conferentiezaal. De eerste tot en met de zesde verdieping zijn verkoopdiensten. De centrale boekhouding bevindt zich op de zevende en achtste verdieping. Op de negende verdieping de burelen van de beheerders en het secretariaat. Op de tiende verdieping de raadzaal, van waaruit men, veertig meter boven de stad, kan genieten van een heerlijk panorama: de Schelde, het Zuidpark, de drukke verkeerslanen, de torens van Gent. De volautomatische centrale verwarming en centrales voor luchtconditionering lossen alle klimaatregelingsproblemen op. Het gebouw is een schoolvoorbeeld van de moderne architectuur van de jaren vijftig. Op 14

september 1959 waren alle diensten van de Sint Pietersnieuwstraat reeds overgebracht naar het nieuwe gebouw.

De elfde verdieping was de privéwoning van baron Braun. Maar... hij had eerder reeds in een Frans kasteel de houten wandbekleding voor de muren gekocht en die was te hoog voor een normale bouwlaag. Dus werd de hoogste verdieping iets hoger gebouwd. Daar ontving hij zijn hoge gasten en beroemdheden uit de filmwereld. Baron Emiel Jean Braun (Gent 1879 - Heusden 1968) was ook kunstschilder. Hij schilderde landschappen en jachtaferelen met een helder palet, verwant aan het impressionisme en noemde zichzelf een 'zondagschilder'. Emile Braun nam deel aan de driejaarlijkse Gentse

kunstsalons. Hij was ook provincieraadslid en volksvertegenwoordiger. UCO kon uiteindelijk niet meer concurreren tegen de lage kosten productie in Oost-Europa. Nadat het textielconglomeraat de kantoren verliet, werd het gebouw geruime tijd ingenomen door de Vlerickschool. Vanaf 2006 is de hele Bellevue toren verhuurd aan verschillende bedrijven. Achter de toren is inmiddels een nog net iets hoger en omvangrijker, maar helaas inspiratieloos torencomplex gebouwd, de Zuiderpoort, door de architecten Verbaenen en Donck, waarvan een deel wordt ingenomen door diensten van het Ministerie van Financiën. Tussen de Bellevue toren en de Schelde werd een lager gebouw met een rondboogdak neergezet, een bekroond ontwerp van architect Jo Crepain, dat wordt betrokken door de bank KBC.

Literatuur

Brochures en fotoboeken uitgegeven door UCO.
Internet.

Afbeeldingen

Afb. 1. UCO in de Sint-Pietersnieuwstraat 29 (verz. L. Devriese)
Afb. 2. UCO gebouw te Ledeborg Bellevue (verz. R. Heughebaert)

DE KLEURRIJKE *FAMIELDE* VAN DAMME

Eric Vermeirsch

6. ELVIRA DIE SCHÖNE

Tijdens de 2de wereldoorlog werkte mijn moeder, Elvira Van Damme, voor de Duitse bezettingstroepen in een ‘kasteel’ waarvan ik tot op heden nog altijd de ligging niet heb gevonden. Ik denk dat het geen gevechtstroepen waren die daar waren gekazerneerd, eerder een stafcompagnie of iets dergelijks (geen zware wapens gezien). Ik vermoed Evergem, het moet in ieder geval in de omgeving van Gent zijn want mijn moeder trok er iedere dag naar toe met de tram. Als vermoedelijk vierjarige knaap nam zij mij tijdens de schoolvakantie mee naar het kasteel. Ik mocht in de tuin of park spelen en had een houten autopod. Ik herinner mij nog hoe wij op een dag moesten schuilen in een soort bunker omdat wij door geallieerde vliegtuigen werden gebombardeerd. Ik zie nog altijd een Duitse soldaat of officier tegenover mij zitten.

Mijn moeder had van de Duitsers de bijnaam ‘Elvira die Schöne’ gekregen en zelfs na de oorlog was zij daar nog trots op. Zij kon het in ieder geval niet verzwijgen, hoe zou ik het anders kunnen weten? Zij had er natuurlijk een mondje Duits aan overgehouden, maar het was beslist geen Bühnesprache.

Naarmate ik ouder werd heb ik dikwijls over deze situatie nagedacht. Mijn moeder was beslist geen nazi, zij was, zoals zovelen, totaal apolitek en in dat opzicht van een grenzeloze naïviteit. Ik herinner mij hoe wij op een dag samen naar het kasteel trokken, dat zal dan in september 1944 geweest zijn, want de Duitsers waren aan het opkramen (‘In der Heimat, in der Heimat, da gibt’s ein Wiedersehen’). Mijn moeder had nog achterstallig loon te goed en ik denk dat haar dit werd uitbetaald, zij konden toch niets meer doen met dat Belgische geld. ’t Zou mij geen snars hebben verbaasd moest zij aan een Duitse officier een bewijs van goed gedrag en zeden hebben gevraagd, waarmee zij zich na de bevrijding kon aanbieden bij de Britten of Canadezen die het kasteel overnamen. Waarschijnlijk heeft een rijpere persoon haar dit voornemen afgeraden. Dat zij er tijdens de eerste dagen van de bevrijding zo goed is van afgekomen, zal mij altijd een raadsel blijven: gelukkig voor haar heeft geen enke-

le geuur haar verraden, veel vrouwen werd voor minder dan dat ('collaboratie') op zijn minst de haren afschoren.

Ook na de oorlog had zij het altijd moeilijk met negatieve berichten over de Duitse gruwelen. Zijzelf was altijd correct behandeld, dus... als je je nergens mee bemoeide en je luisterde gehoorzaam naar de bezetter, dan was alles in orde, geen problemen zoals die weerstanders. Zo correct en deftig, die Duitsers! Maar desondanks telde zij zoals alle andere Belgen de dagen af, hopen op het einde van de oorlog. En de dag van de landing in Normandië was ook voor haar een dag van enorme vreugde ("d'Alliers zijn geland, d'Alliers zijn geland"); alhoewel het nog maanden duurde vooraleer Gent en omstreken werden bevrijd, en alhoewel zij al die tijd verder haar werk deed in de keukens voor de bezetter. Het is bijna niet mogelijk dergelijke contradicties te vatten!

In de eerste maanden na de bevrijding kwam het gewone leven weer op gang en dus ook het cafébezoek, alhoewel de oorlog elders in Europa en ook in Duitsland nog verder woedde. De gesprekken kwamen op gang, jawel, voor of tegen de Duitsers ('zij hadden ook wel enkele goede dingen gedaan'), maar al snel werden de gesprekken afgerond, want iedereen had wel iets te verbergen. Bijvoorbeeld Rodolf, de zoon van Louis, had in zijn jeugdig enthousiasme voor de Waffen-SS, Division Flandern, gekozen: zo een goeie jongen, onze Rodolf, terwijl er bij die 'witten' zoveel smeerlappen zaten (én communisten!).

Jaren na de oorlog had ik nog een Duitse vork en lepel uit één stuk, die je kon samen vouwen. De foto van Max, een Duitser waarmee mijn ma vriendschap had gesloten, en de foto waarop zij te zien is samen met een andere vrouw, gezeten op een schapvel op het grasperk van het kasteel (met op de achtergrond de bunker) vind ik niet meer terug. Wat jammer.

Soms vraag ik mij af: hoe zou het met Max afgelopen zijn, zou hij ooit nog vrouw en kind hebben teruggezien? Wat een miserie, de oorlog.

EEN STROPKE VAN DE BRUGSCHE PUURTE

Gilbert Boerjan
Tekstbewerking Eddy Levis

Deel 2. Een volksche gebuurte

Neefest Tchiele en Clotielde weundeg' er een koppol dien zuu een beetse d'engolbewoorders van de stroate woare. Stanse '*de Lepol*' hoa een guul stuk van heur leven in de natte contenu's van de Lys gestoan, en was wa krom getrokke van 't romaties moar ze was toch nog goe te bîen. Hoe dat ze mee heuren achternoame echt hîetege, hèn de mensche moar geweten oan z' heur duuzantse gekregen hèn, moar hoe dat ze aan heure lapnoame gekome was, wist guul de gebuurte.

Veur dat z' in de contenu's stond, hoa Stanse gewirkt in een kîssefabriekske. In da spel was't guule doage veur duud te valle van de woarmte, en 't vrèw-volk liept er nogal lochte geklîed bij. Stanske, die in heure jongen tijd nogal

goe gedroaid was van uures en puute, stakt een beetse d' uugen uit van de mîestergast. Bij d' êst accoaze liet hij zijn polle ne kîer passeere woar da't nie mocht. Zuu rap of kijke kloptege Stanse heure lepol, woarmee dat ze in 't kîs-sevet roerdege op diene mîestergast zijn tote: "*Eu puute thuis!*", riep ze... De lepol was in twiëë gebroke, de mîestergast hoa een blafte van een blèw uuge, mee 't reezultoat da Stanse een half uure loater op stroat stond mee heuren boek en heur solde. Tsoaves wist guul de gebuurte van d' histore, en Stanse was geduupt veur de reste van heur doage.

Heure vent, Fien '*den duiveluuper*', was vroeger kasseilegger geweest. En hoe dat jij aan zijnen bijlap geroakt es?... Wel, veure dan de konstateurs van de duivemelkers bestonde, hoan z'allemaal hulderen '*duiveluuper*'. Da woaren over 't algemîen klibbere jonge gaste, die goe uit de voete koste. Oast er ne concours was, en de duive op 't kot viel, grabbeldege den duivemelker noar zijn bîeste, stak ze in een klein mandeke, da van bove toegang mee een zwart doeksken en een stropke. Den duiveluuper namt da spul tussche zijn tande, sturmdedege der den trap mee af, en liep zuu zîere of dat hij kost noar t duivel-lokoal, veur zijn duive af te geve. Fien was in zijnen tijd ne wriëë rappe geweest, en hij hee zijnen titol altijd g'hèwe.

Neu dat hij mee pensioen was deed hij wa karwijtses, veur wa drinkgeld te verdiane, gelijk, koere, kelders en zolders witte, bij den docteur een beetsen in den hof prutse, en zuu nog 't îen en 't ander. 't Geen da't opbrocht, diendege veur hier en doar ne kîer een famielde kontent te moake. Stanse van heure kant, hielp in de stroate hier en doar een beetsen in 't huishèwe, gelijk oast er een vrêwe ziek was, pastege ze de kleine kinders op, en zorgdege veur de vent zijne frît.

Ze weundegen in een klein pierke van een huizeke, moar 't wast er wrîe proper. Da was bij de mîeste zuu, moar bij de mîeste was't uuk oarmoe troef. Oas ge zuu een huizeke binnekwam, vielde letterlijk mee de deur in huis. Guul den beneen, was îen ploatske, woar da guul ulder leven hem afspeeldege rond de Leuvensche stove, een gruit zwart geval, mee soms wa ijzeren en kopere prutsen op. Die stove was 't center van 't huis en den trots van moeder-de-vrêwe, hoe êwd of kramiekol da' z' uuk was, ze blonk altijd gelijk ne spiegol. In de winter gaf ze goe klèwe, en iederîen zat er rond, de vent en zijn vrêwe op hulder kijsses, mee ulder voete zuu dichte meugelijk bij de gloeiende pot. De kleine gaste speeldegen der rond, en roefoldege wa in de gietijzere kolbak. Oas't ne fïestdag was, baktege moeder hîetekoeken op de lange platte buize, of den overschot van de petoaters. In de winter wierden der kastoanders op

gepoeft.

Achter de weunploatse was 't schotelhuis woar dat er een klein 'duuvolke' of schippersvierke stond, veur in de zomer op te koke, nen arduinene pompstien mee een regepompe en wa étagères veur de kasrollen en wa andere prutsen op te zette. Den trap kwamt uit in de leefkoamer, en bove woaren der mîestâl îen of twie sloapkoamers. De reste van 't keutoljacht sliep mîestâl op de mansarde of op de zolder onder de panne, veur zuuverre dat hij al nie diendege veur duivekot. Bij de mîeste wast er uuk een klein koerke mee 't vertrek en 't koolkot, en soms wast er nog een stalleke of een regenstuk.

In de citeetses woare ze nog mîer in den uil gelogeed. De ploatskes woaren der nog kleinder, en tege de façade, of thalvend 't citeetse, stonden de bakke veur de kolen en 't stoofhijt. De vertrekke stonden schuune op een rotse tent 't citeetse, en die wrîe hard moest, moest hem hoaste da't nie te loate was...

Ulder meubelkes woaren een beetse nen thupegeroapten boel. Oan ze trêwdege kreges ze van links en rechts wad overschot, en de reste kwamd een beetse mee ne kîer uit nen uitverkoop. Moar ze woare rap content mee een kasse of twee, wa verschillende stoelen en een toafol, 't liefst mee een zinke blad. Zuu woare ze g'ekipeerd. Boven een bedde ne pispot en een klîerkasse, en oas der kinders kwoame mochte ze wel een wiege of ne kakstoel îene van iemand uit de gebuurte, en oas der nog kwame, brikoleerdege ze links en rechts wa thupe, en de situwoase was gered.

De klacht van den koer 99

*'t Es dus beslist, de road die hee gesproken,
Koer 99 hee't er gestoan.
Ons pierkens worden allemoal afgebroken,
Doarom vergoten wij al mien'gen troan...*

*Wij leefden zuu gezellig in famielde,
Al was er veel da't daglicht moest ontvliên,
Al stool men mîer of kolen en schrabielden,
Politie wast er toch hoast nuunt te zien!*

En oast er soms een pinne het dierf woagen,
Op onze koer te spelen op zijne puut,
Tons was den duts guul zekers te bekloagen,
Op îen twie drei die sloegen z' hem half duud!*

*'t Was zuu plezierig, al die zatte wijven,
Hoast alle doagen zat het er boven op.
Ja, veur ne niet ginge z' aan 't kijven,
En trokken 't hoar uit malkoar ze kop!*

*Moar neu es't uit mee al die goeie lollen,
We vliegen al mee onzen boel op stroat.
En meuge neu van 't een noar 't ander doalen,
Al deur de schuld van den Gemeenteroad!*

*Pinne: agent, zo genoemd naar de pin op hun hoed

Utafke, 't Zandboerke

In den tijd woar damm' over klappe wierd er veel wit zand gebezigd. Ter bestond toens wel al VIM, moar da was veel te diere. Potte, pannen en kasrolle wierde geschuurd mee zand. Ze bezigden dat uuk veur ruuie vloeren en arduine pompstienen mee af te schuure, en uuk nog veur oan ze gedoan oan mee kuische, rond uler stove te streuje, en doar toens mee de voagbustol wa figuurkes in te moake. Oas moeder voagdege, streuidege ze zand: zuu kost 't stof nie opwoaie. In de cafés bezigde ze dat uuk nog veur rond den tuug of rond, en in de spêkolbakke te streuje. Ja, en toens hoad' uuk nog wa schijtmadams dien wit zand kochte veur in 't katebakske... Verwoarmd zand in een doekske gedroid was een goei remeede tege de vallijnge of 't romaties. En uuk de lijnvisschers moakteg' uler 'spijze' grîed deur geplet brued mee zand te mengele. Deur 't gewicht van da zand, zonk de spijze noar den bom.

Veur aan wit zand te geroake woaren der doar vaneigest zandboere veure. Den bekendsten in Gent was Utafke of Tafke 't zandboerke. Eigentlijk îeteg' hij Gustaaf Coryn. Hij weundeg' mee zijn èwers in de Coupuregang, en loater mee zijn vrêwe op de Leikoaie. Zijn schuunzuster hield er de café 'De Zandboer' ope. Tafke weundeg' in 't loast huizeke van de 'Lange Rote', een rij oarbeidershuizekes van de vlasspinnerije de 'Lys'. Op den hoek neefest zijn huizeke wast er nen insprong, woar dat hij zijn steekkèrre placeerdege. Oast hij op café nie te vele getrekteerd wierd, wast hij tege de noene thuis, en achter 't ete kapteg' hij tsachternoens stoofhijt van buumschusse diet hij mee zijn kèrreke aan d' hoaven aan den Hijtbassijn gijng goan hoale, en uuk d' overschotte in de stekskesfabrieke 'Causemille' op de Groendreve. Da verkocht hij, thuupe mee zijn zand. Da zand gijngt hij mee zijn kerre goan hoale bij Florimon Dutoit, op den hoek van de Lieremanstroate en de Leikoaie.

Moest hij neu nog leure, hij zoe zekers mee zijn kerre nie mîer op stroat meuge want hij huurdege of hij en zag nie goed nie mîer. Op 't loast droegt hij nen bril mee confetuurpotgloaze van wel ne cantemeter dikke, en oast hij noar eu keek, woare zijn uugskes moar zuu gruit of klein' îrweetses. Tafke was een beetse simpol van gîest, en hij beefdege verschrikkelijk. Da zoe nie verbeterde deur den drank en den èwerdom. Loater verhuisdeg' hij mee zijn vrêwe noar 't *IJzer Hekke*', ne cité op den Drongsche stîenwig.

Tafke wierd dikkols getrekteerd op café, en hij bleeft er soms uren hange. Binst de zomer lage zijn honde soms half verstikt van de woarmte onder zijn kerre, en in de winter verstijfd van de kèwe op stroat. Hij kreegt doar altijd last mee de poliese deure, moar 't bleef mîestal bij een réprimande.

Hij liep nege moande van 't joar op zijn bluute voeten achter zijn steekkerre. Allîene oas't vros, snêuwdege of wrîe kèwd was, droegt hij kloefen of bot-tiene, moar mee kijsses hèn de menschen hem nuunt gezien. Wel mee zwarte voeten oas't lange nie geregend hoa. Hij hoa uuk een sproakgebrekske. Hij kost de 'Z' nie uitspreke, doarmee riept hij altijd: "...And! ...*Schuun wit ...and!*... *Druug ...and!*... *Al ...and!*"

Ge moet nie vroage wa leute dan de kleine gasten hoan, en ter was altijd een processen achter hem dien hem holpen om zijn marchandieze kwijt te geroake, en mee bulderdege: "...And! ...And!... *Wit ...and!*"

Tafke stierf sukkelachtig in 't gesticht, op zijn tweeëntsestigste, in 1943.

De visschers van de Leie

'k Hé ilder al verteld dan de manne nie verre liepe, moar iets dan ze tegen ilder deure vonde, doar profeteerdege ze van. Deur 't feit dat de Leie achter ilderen hoek liep, woaren der in de wijk wrîe veel visschers. Ze trokke toens noar de 'Studentenleie', nen èwen oarme van de 'Golden River', of aan de woatermeule, veur te goan kijken of dat er doar iets te vange was.

Ter woare verschillende veurdielen aan vaste: ze woare thuis wig, ze zaten in de gezonde locht, en oan ze were kwame oan z' een excuus veur een pinte te schelle. Ze zate doar toens te zîeveren veur ne poalink van wel nen oarme dikke, en ne meter lank, dien ze gerateerd hoan, of over ne snoek van 15 kilo, en toens spreidege z' ilder oarmes ope, en tuugdegen een bîeste lijk ne klei-ne walvis! Moar aangezien dan't all' moal leugenîrs woare, dierft den îene mee den andere nie lache.

Mieste, van *de Kirremelkkoer*, was ne wrieë visscher en nog een veel gruuter zathuufd. Hij kost gemakkelijk tsmorges ten dreien opstaan, en twoalf ure goan vissche, moar hij kost nog veel gemakkelijker vierentwintig ure aan îen

stuk zuipe. Op ne kîer wast hij achter ‘t vissche een partietse goan koarte, en veur de zuuveelste kîer, blijven hange. Zijn moaten hoan al ne kîer in zijne visbak gekeke, en ter zaten een stuk of zes schuune blieken in. Zegge ze: “*We goan hem ne kîer liggen hèn.*”

Binst da Mieste zat te koarten en te zêvere, hèn ze der zijn blieken uitgevist, en vier pekelhoarijngen in de ploatse geleid. Mieste was hem van gîen kwoad bewust, en koartege, zêverdege, en zoop vuurt, tot dan z’ hem in de vroeg uurkes buitekegoldege. Al zijngend zweinsoldeg’ hij noar huis. Oast hij binne kwam, riept hij noar Farielde, zijn vrêwe: “*Wijveke, nie kwoad zijn, ‘k hèn zes schuune tinke veur morgenoene.*” Farielde, die tot loaten in den oavond mee heur gebuurvrêwe aan heur deure hoa stoan lamenteere over ‘*da kruis van heure vent*’, en die van colîrre nog gîen uuge toegedoan hoa, vloogt den trap af... “*Awel, snelloart, es da neu nog een uure veur noar huis te kome van ‘t vissche?* - “*Ja, meiske,*” zei Mieste, “*‘t Es tsoaves dan ze ‘t schuunste bijte, kijk moar ne kîer wa da’k mee hèn...*” Farielde snoktege de visketel uit zijn puute, en ze rookt al van verre de stank van d’ hoarijnge. “*Mieste*” zei ze, “*eu tinke stinke!*” en grabboldege in de ketol, en kletstege de pekelhoarijngen op zijn bielde. ‘t Vet druptege langst zijn uures, en de schubbe plaktegen in zijn hoar. Hij vloogt den trap op, en gijng op zijnen duivezolder goan sloape.

Tsanderendoags vroege zijn moate op de fabrieke: “*Hoe schîeët, Mieste, hedde gebakke tinke tusschen eu boterhamme?* Sedertdien hîeteg’ iederîen hem ‘*Mieste de pekelhoarink*’.

Bijnoames woaren nie allîene op de Brugsche Puurte, moar uuk in d’andere volkswijke, de duunormalste zoake. Zuu woaren der twee zusters dien ulderen boterham verdiendege mee ruite kuissche. Hulderen bijlap was de *sponse en de zîemlap*. Twee broers mee ulder groensolkerre *woarevurt-en-vele*, de vodeman was *Pol-de-vodde*. Zuu woaren der uuk nog ‘*Clême-de-wijmuile*’, *de gazette van de stroate, Marie-uit-‘t-blèw-deurke*, en oas g’ een kortierken hêt, wille’k er eu nog wel een stuk of wa noemeere.

‘t vervolgt

REILEN EN ZEILEN VAN DE STAD IN 1921

Uit de gemeenteraad

Adrien Brysse

Noot van de redactie. De spelling en het woordgebruik in de gemeenteraadsverslagen uit 1921 werden soms behouden omwille van het sfeerbeeld. We vermelden de toenmalige straatnaam met waar nodig de huidige straatnaam tussen haakjes. De datum bij het begin van een alinea is die van de gemeenteraadszitting.

In de nadagen van de oorlog

17/01/1921. Op donderdag 20 januari 1921 wil de stad Gent en de provincie Oost-Vlaanderen aan de gezanten van de Verenigde Staten, Spanje en Nederland haar dankbaarheid uitdrukken ‘voor de onschatbare diensten die zij bewezen hebben om het Belgisch Volk in zijnen nood te helpen’. In de salons van de Grote Schouwburg wordt hen een galamaaltijd aangeboden, gevolgd door een galavertoning. In de zitting van 17/01/1921 besluit de gemeenteraad voorts om de drie gezanten de titel van ‘Burger van Gent’ toe te kennen.

Op dezelfde zitting van de gemeenteraad leest de burgemeester een brief voor van rector Henri Pirenne ‘over de plechtige inhuldiging door den koning in de Aula der Hoogeschool van de gedenkplaten ter nagedachtenis en ter eere der Gentsche Studenten voor het Vaderland gestorven tijdens den oorlog’. De inwijding zal plaats hebben op 21/01/1921. De rector verontschuldigt zich ervoor dat hij de gemeenteraadsleden niet allen kan uitnodigen bij gebrek aan ruimte in de zaal. Dat was omgekeerd ook het geval bij het bezoek van Raymond Poincaré, de Franse president, aan het stadhuis waar enkel de universiteitsrector en het college van assessoren was uitgenodigd.

10/10/1921. De heer C. Van Wettere (1884-1948), liberaal gemeenteraadslid en schepen, stelt een ordemotie waarin hij oproept om 11 november als nationale feestdag in te voeren in plaats van 4 augustus, de dag van de inval in België, ‘het uitgangspunt van alle rampen over ons land ontketend’. ‘4 Oogst 1914! Zult gij u laten vieren omdat gij aantoonde hoe het ruw geweld meester was over het recht!... Doch op 11 November 1918! Hoe heerlijk straalde alles dien dag!... Op 11 November, ontlastte het bevrijdingsleger het getrouw ge-

bleven volk, het heldhaftige Belgische volk, van den knoet van den verdrukker, van de laars van den beul.' De burgemeester zal het voorstel doorsturen naar het Parlement voor verdere afdoening.

Nieuwe politiecommissariaten

28/02/1921. Aankoop van een huis, eigendom van de familie Vander Burch-Vanden Kerchove, op Coupure 126 waarin het commissariaat van Politie 2de wijk zal worden ondergebracht.

11/04/1921. Goedkeuring van de aankoop in openbare veiling op 18/02/1921 van een woning met drie straatgevels voor het politiecommissariaat van de 12de wijk op de hoek van de Meulestedestraat en Meulestedekaai. Dit commissariaat was opgericht bij besluit van 22/11/1920.

Lieven Bauwens verhuist

11/04/1921. Het standbeeld van Lieven Bauwens dat op 13/07/1885 op het François Laurentplein rechtover het provinciaal gouvernement was opgericht, wordt enkele meter verplaatst naar het plein dat (sinds 1942) zijn naam draagt. Op de plaats van het standbeeld wil men een bevrijdingsgedenkteken oprichten 'waardig van het offer der Gentsche helden'.

Gent krijgt een stukje Wondelgem

De wet van 26/08/1920 bepaalt dat een deel van het grondgebied van Wondelgem, begrepen op de Nijverheidslaan (Wiedauwkaai) tussen de "Oude Lieve" en de brug van Meulestede bij de stad Gent wordt ingelijfd.

Staatsbaan (rijksweg)

21/04/1921. De stad Gent staat aan de staat als staatsbaan af: Nijverheidskaai (Wiedauwkaai) van aan de Meulestedebrug, Tolhuislaan, Chartreuzenplaats, Roode Lijvekensstraat, Sluizenplaats (Sluizeken), Kromme Wal, Ottogracht en Bij St Jacobs.

Nieuwe rooilijn

11/04/1921. Besluit tot verbreding van de Aeroplaanlaan (Vliegtuiglaan) tot 27 m. (Afb. 1)

Afb. 1. Gezicht op de Aeroplaanlaan (Vliegtuiglaan) en het Omtrekkingskanaal of Ringkanaal, niet te verwarren met de grote Ringvaart uit de jaren 1960 (foto 1953 bij aanvang demping). Zie ook plannetje verder in dit artikel.

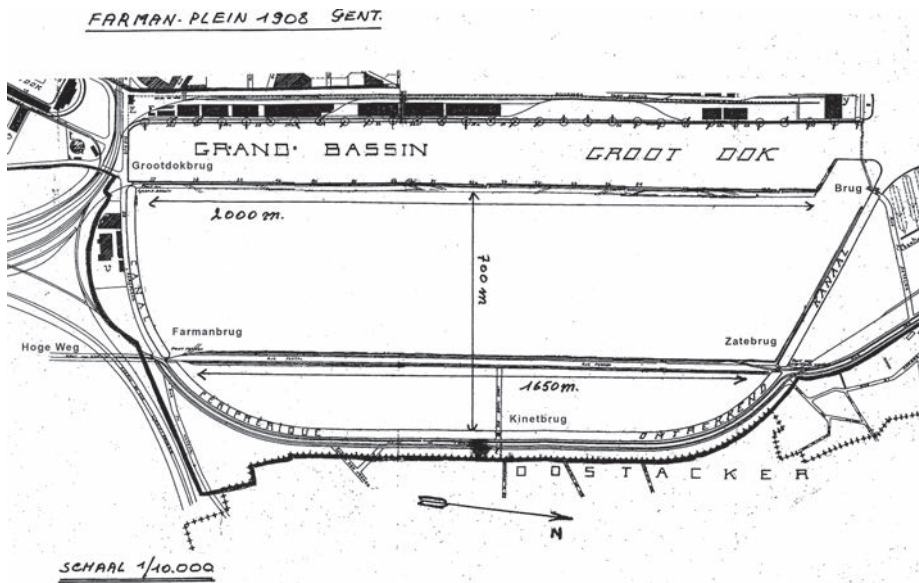
Verz. A. Verbeke

Nieuwe benamingen

17/01/1921. Er worden nieuwe benamingen toegekend aan 'de kommen en vier bruggen (afb. 2) in het kwartier der Nieuwe Zeevaartinrichting': Grootdok en de drie bijbehorende insteekdokken de 'Darsen' bestaande uit Middendok, Noorddok, Zuiddok samen met het Achterdok (meest zuidelijke gedeelte van het oud Handelsdok bij de Dampoort).

14/03/1921. De voormalige Wandelstege tussen Onderstraat en de Kammenstraat wordt nu Serpentstraat genoemd.

11/04/1921. Het dwarsstraatje het dichtst bij de Muidebrug en de Nieuwe Sasschepepoortstraat (Voormuide), heet voortaan Sluismeesterstraatje - ruelle de l'éclusier (afb. 3)

Afb. 2. Farmanplein 1908. De vijf bruggen op het Omtrekkend Kanaal: Grootdok-, Farman-, Kinet-, Zatebrug en naamloze brug (tekening P. Dhaenens)

Afb. 3. Sluismeesterstraat vanop de Voormuide met rechts tram en bruggewachtershuis nabij de Muidebrug (foto 2014 L. Devriese)

14/11/1921. Het deel der Pauwstraat gelegen tussen het einde van de Aeroplaanlaan (Vliegtuiglaan) en de Haanstraat krijgt de benaming van Patrijsstraat (rue de la Perdrix).

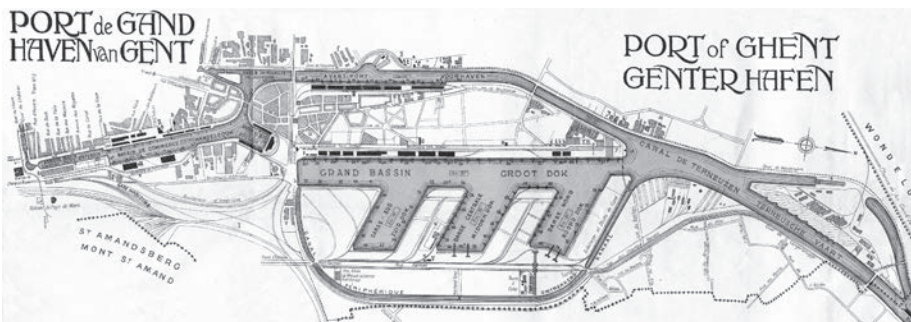
28/11/1921. Nieuwe benamingen rond 'Langerbrugge: *Eiland van Langerbrugge*, eilandje gelegen tussen nieuw kanaal van Terneuzen en oude Sassevaart: *Eilanderskaai* gelegen langs oud kanaal van Terneuzen kant van het eiland van Langerbrugge: *Uitwijkerskaai* gelegen langs nieuw kanaal van Terneuzen kant van het eiland van Langerbrugge: *Eilandstraat* begint aan de Langerbruggestraat ten westen van de oude brug van Langerbrugge en richt zich naar het zuiden van het eiland van Langerbrugge. (Afb. 4).

Afb. 4. Eiland van Langerbrugge.

(<http://www.openstreetmap.org/way/60471065#map=17/51.11147/3.74035>)

26/12/1921. De weg bekend als Cementweg wordt voortaan Scheepswerfstraat (Rue des chantiers navals, nu Scheepszatestraat) genoemd, ze begint aan de Aeroplaan- (Vliegtuig-) laan, maakt de omtrek van de nieuwe zatinrichtingen en eindigt aan de Langerbruggekaai. (nvdr Het graven van het Sifferdok heeft hier heel wat gewijzigd en straten doen verdwijnen.)

Afb. 5. Kaart dd 1912 met Omtrekkingskanaal omheen de Darsen.

Afb. 6. Het huidige Sifferdok werd aangelegd doorheen de nrs 7, 10, 5 waardoor een reeks straten zoals de Loodstraat 5, Zinkstraat 7, een deel van de Scheepszatestraat 6, Marmerstraat 4, Betonstraat 2, enz verdwenen.

Stadsscholen

20/06/1921. De betalende meisjesschool in de Volderstraat heet voortaan 'Emiel-Braunschool'.

20/06/1921. De 'School van het Boek' wordt voortaan 'De Ridder School' genoemd.

30/12/1921. Fusie van de bewaarklas gehecht aan de lagere jongensschool van de Sint-Lievenstraat met die van de lagere meisjesschool in de Lange Crevelstraat vanaf 1/01/1922.

30/12/1921. Stichting van een middelbare school voor meisjes door omzetting

van de stedelijke school genaamd de Kerchove Instituut (wet van 1/6/1850 en 15/6/1881) in Stedelijke Middelbare School.

Tentoonstelling, Casino

24/10/1921. De stad Gent zal deelnemen aan de Tentoonstelling van de Metaalnijverheid te Gent die plaats heeft van mei tot oktober 1923.

10/10/1921. De gemeenteraad keurt het lastenboek goed voor het huren van het noordelijke paviljoen (Royal Casino) van het Feestpaleis in het Park der Citadel.

Militaire bestemming gronden aan De Sterre

5/09/1921. Om vrij over de gronden voor de Wereldtentoonstelling van 1913 te kunnen beschikken, sloot de stad Gent met de Staat op 13/07/1910 een overeenkomst met betrekking tot de militaire gronden aan de Sterre. Voor de artillerie bouwt de stad in de De Craeyerstraat (Leopoldskazerne) een voorlopige paardenstal met loodsen en afhankelijkheden. Door de oorlog was de geplande bouw van de kazernen aan de Sterre niet doorgegaan.

Afb. 7. Militair gebied op De Pintelaan 1924

Water en licht in de werkersbeluiken

10/10/1921. Ordemotie over gebrek aan water en licht in werkersbeluiken. Het weer blijft wanhopig droog. Op de Ryhovelaan zit men al drie maanden zonder water en de huishoudsters moeten honderden meters naar de school lopen om water te halen. Er dient voor stadswater gezorgd in deze beluiken. Een arts meldt dat te Mariakerke verscheidene gevallen van dysenterie (rode loop) werden vastgesteld. Het water heeft een blauwachtige tint. Er zijn ook gevallen van typhus in Gent. Schepen Gabriel heeft de 6e wijk bezocht en de verlichting is er erbarmelijk: “‘t is daar: kruip in, kruip uit!”. Er is ook geen water. In de Brugsepoort is de verlichting zeer slecht. Het stadswater wordt ontsmet met kalk-chloruur. Per dag worden er twintig wateranalyses uitgevoerd. Het water smaakt vaak slecht. Het zijn de eigenaars die voor water en licht moeten zorgen in de beluiken. Raadslid Winsel vraagt in het Frans om het water van Hoyoux waarvan de toevoerleiding nu vlak voor Gent ligt, tot in Gent aan te leggen.

Woningnood

24/10/1921. Motie van raadslid Winsel. “Er is nood aan de bouw van woningen voor bedienden, neringdoeners en kleine burgers. Het zijn bijzonderlijk jonge paarkens, die gaarne in het huwelijk zouden willen treden, welke door den woningnood hunne plannen zien verijdelen. Velen onder hen zijn verplicht bij hunnen ouders of vrienden en kennissen hun intrek te nemen. Vandaar toestanden tegen de hygiëne of tegen de zedenleer”. Hij geeft een opsomming van onverantwoorde toestanden in bepaalde huizen en straten. Hij betoogt dat er in de VS kwijtschelding is van alle belastingen gedurende tien jaar op alle nieuwe woningen. In Nederland en Zwitserland bouwt men tuinsteden met lichte materialen. In Engeland krijgen minder gegoede personen een vaste toelage, tijdelijke vrijstelling van belasting, hypotheekleningen met lage intrest, vereenvoudiging van de formaliteiten voor de eigendomsverkrijging. In Frankrijk bouwen machtige maatschappijen met toelagen van de Staat kleine woningen. In Madagascar te Tananarive heeft iedere woning die gedurende 25 jaar zijn pacht regelmatig heeft betaald, het recht om zijn woonst als eigendom te beschouwen, doch, voegt hij eraan toe, “na dezen tijd zijn die huizen niet veel meer waard gezien zij in het riet zijn opgetrokken. In België bestaat er een wet sedert 1919 op goedkoope woningen, maar die richt niet veel uit.” *(NvdR: deze interpellatie wordt opgenomen en verder uitgewerkt in een nog te verschijnen themanummer ‘Schamel wonen’ van het tijdschrift Van Mensen & Dingen, KBOV vzw, Kraanlei 65, Gent).*

Achturige werkweek

10/10/1921. In een ordemotie wordt gesteld dat het achturige werkweek enkel toepasselijk zou zijn op werklieden. De wet zou dus niet gelden voor de politie. Het is zo dat nu reeds “de nachtwakers, een deel der wielrijders en misschien ook de brigadiers 8 uren werken, maar de wijkagenten arbeiden 9 tot 9 ¼ daags”. De burgemeester stelt dat een regeling misschien wel mogelijk is om alle bedienden niet meer dan 8 uren te laten werken waar dit mogelijk is, maar dat het ook een budgetkwestie is. De zaak wordt naar de Budgetcommissie gestuurd.

Vlaamsch en Fransch

12/12/1921. De wet van 31 juli 1921 bepaalt het gebruik van de talen in het bestuur. De Gentse gemeenteraad besluit dat de Franse taal gevoegd wordt bij de Vlaamse voor de diensten die onder zijn gezag staan, berichten en mededelingen aan het publiek in beide landstalen worden verspreid, de notulen van het college en het Gemeentebulletin enkel in het Vlaams.

Literatuur

Gemeenteblad (Bulletin communal) van Gent: afleveringen betreffende de gemeenteraadszittingen gehouden in 1921.

De blauwe wie is wie (Liberaal Archief, internet)

‘JUFFROUW - ZANG - DE - LES’ MUSICEEFT EN VERTELT

Marie - Jeanne De Smet

In deze aflevering twee kinderrijmpjes, waaronder een bekende smartlap die een geheel eigen Gents staartje meekreeg. Gezongen aan het eind van de 19de eeuw door de ouders voor de kinderen. De andere tekstjes, verhalen verteld door en over de ouders en grootouders van Marie – Jeanne, werden eveneens ‘uit het hoofd’ neergeschreven. Ze betreffen Wereldoorlog I: de opeisingen door de Duitsers van koperwerk (een van de vele hatelijke maatregelen in die aard) en over hoe men toch probeerde de moed er in te houden (red.). De foto’s geven een zicht op de lokalen van ‘Het Volk’ in de Oudburg waar de oorlogsverhalen zich afspeelden. De foto van het buitenzicht dateert uit 1907 (uit: ‘Voor ’s werkmans recht. De christelijke arbeidersbeweging in Gent, 1890 – 1990’, Gent –Leuven, s.d.).

Het koperwerk

Tijdens Wereldoorlog I werd door de Duitsers het koper opgeëist. Van zodra dit bekend werd, zocht iedereen zoveel mogelijk zijn koperbezit te beschermen. Allerhande schuilplaatsen werden gezocht, soms zeer vernuftig. Bij mijn moeder thuis in het lokaal ‘Het Volk’ in de Oudburg, zetel van de ‘Antisocialistische Werkliedenbond’, werden de koperen kandelaars onder de kolen verstopt. De meeste deuren in dat lokaal, een oud herenhuis met koetspoort, waren voorzien van mooie koperen klinken.

Op zekere dag kwam men mijn grootmoeder melden dat de koperverzameelaars op ronde waren. Ze begon stante pede de klinken af te nemen en in de zakken van haar grote schort te stoppen. Ze was bijna rond toen de Duitsers binnen kwamen. “Kijk meniere”, zei ze, “ge ziet dan ze er al omme geweest zijn”. De mannen konden niet anders dan constateren dat het koper inderdaad weg was. Ze zijn met lege handen vertrokken ... terwijl grootmoe triomfante-lijk de klinken uit haar zakken toverde.

“Achter lijn die komt verblijen”

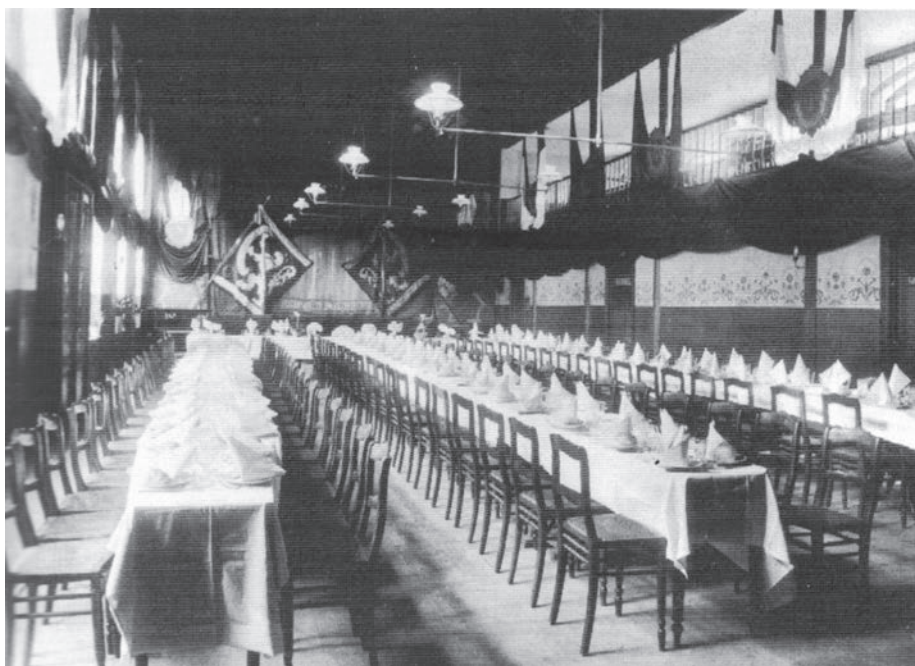
Er was veel werkloosheid tijdens die oorlog. De fabrieken lagen stil door gebrek aan grondstoffen (geen katoen van overzee!) of ze waren door de vijand bezet of ontmanteld.

Om de leden van de ‘Werkliedenbond’ samen te houden werden door de leiding allerhande voordrachten ingericht. Die werden talrijk bijgewoond, maar de stemming van de mensen bleef bedrukt. De voorzitter, Gustaaf Eylenbosch vond dat zeer bedroevend en hij vroeg aan Pol Speeckaert, die gewoonlijk de revues schreef voor ‘Het Volk’, of hij alstublieft iets wilde schrijven dat de mensen weer wat plezier en levensmoed zou geven.

Het resultaat was ‘Het Weeuwke van de Muide’. Het stuk kende ongehoord succes; honderd opeenvolgende opvoeringen, telkens voor een bomvolle zaal. Mijn moeder vertelde dat er een lied in kwam met als tekst “En achter lijn die komt verblijen, en ’t betert jij tons toch ne kier!”. Dat werd telkens door het publiek meegezongen (of liever gebruld) en gebisseerd. De Duitse censuur die steeds aanwezig was, heeft er nooit op gereageerd. Ze hebben de tekst misschien niet begrepen, alhoewel de zinspeling toch duidelijk genoeg was!

A
Rozalia, benint eu moeder, Rozalia, benint eu
moe-der. // B // en oas het volk al betere wêl zijk
idantse myne man minister moa-ken, dantse myne man
man minister moa-ken

A is een refrein van lied dat door
Pastor Bels werd opgetekend
B is waarschijnlijk oorspronkelijk Geuts.

Op de foto een kijkje in de voor een banket opgetuigde feestzaal van Het Volk
(uit 'Voor 's Werkmans Recht. De Christelijke Arbeidersbeweging in Gent 1890 – 1990,
Gent, 1990, p. 37).

BETALINGEN LIDGELD EN LIDNUMMERS

Sommige goedwillende leden vermelden niet altijd hun **abonneenummer** dat op de omslag vermeld wordt. Dat levert meestal geen problemen op. Op de rekeninguittreksels vinden we echter niet altijd het (volledige) adres van de betalende persoon of soms verschilt het van het adres waarop het tijdschrift ontvangen moet worden.

De naam **Jacky Lagrou** werd bij vergissing weggelaten uit de lijst van de steunende leden. Antwoord van het bestuur: sinds jaar en dag is Jacky steunend lid. We danken hem daarvoor ten zeerste en we hopen dat hij dat nog lang blijft ook aan het nieuwe tarief van 25 euro.

MARC SLEEN

Het artikel van Guido De Bruyker over Marc Sleen en het Gents was al in druk toen de reactie van de auteur op de hem toegezonden proefdruk van de redactioneel bewerkte tekst en illustraties op het GT mailadres toekwam. Hij wenst een rechtzetting (zie tekst hier onder). Naar aanleiding van dit spijtig voorval zal de redactie in de toekomst richtlijnen voor auteurs beschikbaar stellen via de GT website en alles in het werk stellen om dergelijke misverstanden te voorkomen.

Rechtzetting: Marc Sleen en Gent. Een unieke relatie voor unieke stripverhalen. (G.T. 2015 nr. 1). Door een misverstand is mijn bijdrage '*Marc Sleen en Gent. Een unieke relatie in unieke stripverhalen*' voortijdig in druk gegaan in een door mij niet geautoriseerde versie. Verschillende redactionele bijvoegsels en wijzigingen in de indeling, de lay-out en de formulering nopen me helaas van die tekst als auteur gedeeltelijk afstand te nemen.

LEZERS AAN HET WOORD

Vrouwelijke Gentenaars in Westende gezocht

In Westende staat de villa Les Zéphrys waar Gentenaars een grote rol in het bouwproces hebben gespeeld. Het werd immers ontworpen door Oscar Van de Voorde in opdracht van de familie Muyshondt. De gemeente Middelkerke plant in deze villa in 2015 een tentoonstelling over belangrijke vrouwen tijdens de *belle époque* die in Westende een rol hebben gespeeld.

We hebben een spoor gevonden van Clara Voortman-Dobbelaere, een Gentse kunstenares waarover dit tijdschrift reeds heeft gepubliceerd. We zoeken een afbeelding of nog beter het doek op zich met de titel 'Vers Westende' van deze kunstenares. Dit om deze mevrouw een passende plaats in de tentoonstelling te kunnen geven. Andere informatie over deze kunstenares of over andere Gentse kunstenaars in relatie tot de badplaats Westende is uiteraard ook welkom.

Contact Dienst erfgoed - museum, Populierenlaan 35, 8434 Middelkerke, 059/31.97.95 - marc.constandt@middelkerke.be

Op zoek naar oorlogsslachtoffer

In het kader van opzoekingen naar Aarschotse slachtoffers van W.O. II is Bert Gybels op zoek naar gegevens over een van die slachtoffers: een inwoner van Gent genaamd **Joseph Himschoot**. Momenteel zijn enkel volgende gegevens beschikbaar: geboren in Gent (vermoedelijk op 21 mei, jaar niet gekend) en woonachtig te Gent (adres niet gekend). Als Vlaamsche Wacht gekazerneerd te Leuven. Overleden te Aarschot op 11 mei 1944 (geallieerd bombardement). Beschikt een lezer over meer informatie van deze persoon, een foto en bidprentje of kent iemand mogelijke nabestaanden? Ook de juiste geboortedatum wordt gezocht.

Contact: Gybels Bert, Bekaflaan 16, 3200 Aarschot, Tel. 0475/72.79.31
aarschot.wereldoorlog2@skynet.be

Oorlogsdagboek

Philip Debaillie is bezig met het verwerken van een uniek dagboek van een inwoner van Gent die zijn burgerervaringen tijdens de eerste wereldoorlog van dag tot dag beschrijft. Helaas is er bitter weinig over de man zelf te vinden omdat hij waarschijnlijk in Veurne geboren is en in het begin van de oorlog in Gent geblokkeerd werd (Veurne achter de frontlijn!). De enige gegevens op dit moment: familienaam **Hallijneck**, zijn voornaam begint waarschijnlijk met een F. Hij was gehuwd met een zekere Bertha. Had contacten in Veurne en Gistel. Hij werkte in de **apothek G. Willems** - Sint-Pietersvrouwenstraat. Ook over deze apotheek is momenteel niets terug te vinden.

Georges Antheunis (Dienst Stadsarcheologie - Zwarte Doos) vond in de Wegwijzers van Gent (1914 - 1917) geen spoor van een apotheek Willems in de Sint-Pietersvrouwenstraat (Rue des Femmes St-Pierre, nu Sint-Kwintensberg), wel een **apothek Vandevelde** (op nr. 146). Hij raadt aan te zoeken in het Stadsarchief (Zwarte Doos) in de reeks GAL 1057: Gelegenheidssteun wegens oorlogsgevolgen; steun aan vluchtelingen en opgeëisten, 1914-1918; voeding en geneeskundige hulpverlening, hulp aan Belgische krijgsgevangenen, steunfonds kleine burgerij, 1917, steunfonds vrouwen en kinderen van gekwetste soldaten, 1918. Verder in de reeks O 39 nr. 18 (Oorlog 1914-1918): vluchtelingen, maatregelen om vluchtelingen te logeren, lijsten, lokalen, briefwisseling, plaatselijke comités, toelagen, instructies, bevoorrading, maatschappijen voor voorschotten en leningen, ongewensten, foorreizigers.
Contact: Philip.debaillie@telenet.be of de GT redactie

Kunstlaan

In GT 2014 nr. 5 stelde Hubert Guldentops een vraag over de Kunstlaan, in het bijzonder over de naam van deze schitterende opvolger van de povere Dekstraat (d'Hekstraat). Op zoek naar een antwoord dook Luc Devriese in de documentatie geordend per straatnaam in het documentatiecentrum DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg (meer dan 800 Gentse straten, alfabetisch geordend en zeer gemakkelijk te vinden). De uitleg is simpel: de toewijzing van de officiële naam Kunstlaan (avenue des Arts) en de beslissing een nieuw Museum voor Schone Kunsten te bouwen in het Citadelpark vielen beiden in hetzelfde jaar 1898. Samen met de promotoren van het nieuwe museum zag het Gentse stadsbestuur het wel zitten: naar zo'n mooi museum moest ook een mooie straat leiden. Dus en derhalve. Bemerkt ook dat de stadsring nog niet bestond.

De uitwerking liet nog even op zich wachten, al ging het wel veel sneller dan nu in dergelijke gevallen. Het museum werd in 1902 ingehuldigd. Het vroegste ontwerp van een woning in de Kunstlaan dateert uit 1901. Anderen volgden snel: 1902, 1903. Opmerkelijk is wel dat de bouwaanvragen meestal uitgingen van een zekere E. Van Landeghem, 'candidat - notaire' volgens de be-

Na jarenlange verwaarlozing werd een parel aan de Kunstlaan (nr. 41), ontwerp van Van Houcke - Dessel, recent met veel respect en vakmanschap gerestaureerd. De opvallende ingang (hier nog met voorlopige werfdeur) was ook bedoeld als toegang tot de autogarage (in 1903!). Die lijkt erg nauw (171 cm tussen de 'loemperikken', alias stootstenen). In die tijd waren de auto's blijkbaar smaller dan nu: denk aan de dolle autoraces in oude Hollywood filmpjes. De talrijke later gerealiseerde garagepoorten her en der in de stad hebben iets minder allure.

volkingsregisters, mogelijk een stroman voor een aantal bouwheren (en –dames). Ook aan de Kattenberg (toen: Lange Kazernestraat) was deze man actief. De bijna vaste architect was Achille Van Houcke - Dessel.

Vandaar de opvallende homogeniteit van de bebouwing ondanks de rijke variatie aan versierende elementen. Deze gegevens ontleen we aan een goed gedocumenteerd artikel van Leo Van Damme dat in 1980 verscheen in het tijdschrift *Stadsarcheologie* (jg.4 nr. 2, p. 41-48).

Nog een opmerking over de museumnaam. Musée des Beaux-Arts, de originele benaming, vertalen wij als Museum voor Schone Kunsten (MSK), maar onze noorderburen verstaan onder ‘schoon’: proper, net, zonder letterlijk vuil. Tot in het begin van de vorige eeuw had ‘schoon’ ook bij hen de betekenis van ‘mooi’. Gelukkig heet de straat geen ‘Schone Kunstenlaan’ (avenue des Beaux Arts). Ze voert immers sinds een aantal jaren ook nog naar een tweede museum waarin de getoonde kunstwerken niet noodzakelijk mooi en aangenaam hoeven te zijn. Voer voor kunstzinnige bespiegelingen. Wie zich geroepen voelt...

VERSCHENEN

Van Andriesschool tot Zondernaamstraat

door Bart D'hondt

De meeste GT lezers zullen wel weten dat Hippolyte Metdepenningen met zijn fraaie standbeeld aan het oude Justitiepaleis een notoire orangist, vrijmetelaar en liberaal politicus was. Maar wie heeft er weet van nog elf andere “liberale standbeelden” in de Arteveldestad? Of wie weet er dat de liberale burgemeesters in Gent van 1830 tot na de Tweede Wereldoorlog elkaar vrijwel onafgebroken opvolgden? Tegelijk bouwde de brede liberale beweging een verenigingsleven uit in de Gentse wijken en in de buurgemeenten die later met Gent zouden fuseren. Hiervan zijn nog heel wat sporen terug te vinden, sommige vanzelfsprekend, andere dan weer zeer verrassend.

Geboren en getogen Gentenaar Bart D'hondt, wetenschappelijk medewerker bij het Liberaal Archief, ging op zoek naar al die sporen en schreef dit boek als een gids door 150 jaar liberaal leven te Gent. In een 200-tal trefwoorden geeft hij een overzicht van de stille getuigen daarvan: de voornaamste figuren, gebouwen, standbeelden. Het rijk geïllustreerde boek telt 288 pagina's op groot formaat. Het is te koop in de boekhandel en in het Liberaal Archief (Kramersplein 23) aan de prijs van €35. Tel: 09 221 75 05; info@liberaalarchief.be.

Bruggenbouw in Vlaanderen gedurende de late middeleeuwen en de moderne tijden

Luc Goeminne

Verhandeling voorgelegd aan de faculteit van Letteren en Wijsbegeerte, Groep Geschiedenis, R.U. Gent, 2014, 240 blz. Dit werk bevat bestekken en beschrijvingen van een 20-tal oude Gentse bruggen, met plannen en maatgegevens aangevuld met een glossarium met 300 middeleeuwse bruggenbouwtermen, waarvan de overgrote meerderheid in geen enkel woordenboek (zoals MNW en WNT) voorkomt. Dit werk is te verkrijgen door storting van 60 euro op het banknummer BE67 4427 5332 7187 van Dr. Luc Goeminne te Astene-

Deinze (verzending inbegrepen). Nadere inlichtingen bij de auteur: Dorpsstraat 32, 9800 Astene-Deinze, Tel 09 388 86 48.

Van Mensen & Dingen 2014 nr. 4: publieke toiletten, detoxen, sexcinema Leopold, militaire eretekens W.O. I en een carnavalsviering in 1884

In het jongste nummer van de jaargang 2014 Van Mensen & Dingen gaat de aandacht vooral naar onderwerpen die als ‘niet al te proper’ aangeduid worden. Nochtans zijn ze belangrijk in het dagelijkse leven: de ‘natuurlijke behoeften’ of het ‘zich ontlasten’, sex en het lichaam ‘zuiveren’.

Een vondst in het Gentse stadsarchief brengt ons naar de Minnemeers in de jaren 1400 waar een toiletgelegenheid bestaande uit een lange zitbank met twaalf of veertien gaten geïnstalleerd werd. Iedereen mocht er gebruik van maken, zowel mannen als vrouwen, zowel ingezetenen als vreemdelingen, zo wordt uitdrukkelijk gesteld. Elders in de oude stad konden bezoekers voor hun ‘grote boodschap’ allicht gebruik maken van de mesthopen die her en der verspreid lagen, zo wordt verondersteld. Na het verdwijnen er van bleven er in de 19de eeuw weinig of geen mogelijkheden meer over. Faciliteiten om de kleine en vooral de grote boodschap kwijt te raken kwamen slechts moeizaam tot stand, voor vrouwen pas heel recent. In de jongste jaren zorgden hondentoeiletten onverhoopt voor een aanzienlijke verbetering van het stedelijke leefmilieu. Dit recente verhaal wordt beschreven in een tweede artikel en geïllustreerd met een Gents liedje.

Het lichaam zuiveren van afvalstoffen, ‘detoxen’, purgeren, ‘ontslakken’, zweetkuren en verwante (be)handelingen kennen een nooit geziene bloei, ondanks het feit dat er geen wetenschappelijke bewijzen voor de effectiviteit voorhanden zijn. De achtergronden van deze praktijken die wortelen in de magische en de religieuze wereld en in de denksfeer de oude geneeskunde worden onderzocht.

De legendarische Gentse sexcinema Leopold was decennialang populair. Opkomst en ondergang worden beschreven en (in bescheiden mate) geïllustreerd.

Iets helemaal anders komt bij een volgend onderwerp aan bod: een beschrijving van de eretekens uitgereikt aan militairen tijdens en na de eerste wereldoorlog. Dit ten gerieve van mensen die daarmee geconfronteerd worden op oude foto’s of die dergelijke eretekens in familiebezit hebben.

Een zeldzaam fraai geïllustreerd programmaboekje uit 1884 tenslotte toont ons hoe een schuttersvereniging er heel wat voor over had om haar leden een plezierige carnavalsavond te bezorgen. We kunnen ons zelfs min of meer een

idee vormen van hoe het er aan toe ging.

U kunt het op woens- en vrijdagnamiddagen afhalen voor de prijs van 6 euro in de KBOV bibliotheek boven de kapel van het Huis van Alijn. Als je een abonnement 2015 neemt wordt het je op aanvraag extra toegestuurd (20 euro te storten op BE92 70303275 1423 van KBOV, Kraanlei 65, 9000 Gent)

PUZZEL 2014 OPLOSSING

De puzzel dit jaar was een eerbetoon aan die prachtige kerel André Verbeke. Dit was dan ook de hoofdvraag en begreep u dit waarschijnlijk reeds bij het lezen van de inleiding van onze puzzel. In zijn typisch Gents dialect wist hij iedereen urenlang te boeien. Zijn encyclopedische kennis deelde hij graag met iedereen. Bij hem kon men altijd terecht voor informatie of om een afbeelding te ontlenuen. Vanaf de aanvang in 1972 van de Heemkundige en Historische Kring Gent nam hij de functie waar van penningmeester. De jongste jaren had hij die taak neergelegd, maar hij bleef een actief lid en zette zich nog volledig in voor de heemkunde.

Naast de gezochte persoon van de hoofdvraag, waren er nog 12 antwoorden die de mogelijkheid boden om de naam te vinden van onze geliefde persoon. Dit waren:

- 1) *Lieven van der Beke*; G. ELLINGER, Geschichte der Neulateinischen Lyrik in den Niederlanden vom Ausgang des fünfzehnten bis zum Beginn des siebzehnten, 1933, p. 240-245.
- 2) *Joos van Cleve*; M. J. FRIEDLÄNDER, Die altniederländische Malerei, Joos van Cleve, Jan Provost, Joachim Patenier, deel 9, Leiden 1934.
- 3) *Amand Casier de ter Beken*, P. VAN MOLLE, Het Belgisch parlement, 1894-1972, Antwerpen, 1972, p. 39.
- 4) *Huib Hoste*; I. STRAUVEN, Hoste, Huib, in: Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden, Antwerpen, 2003.
- 5) *Jean De Kremer*; R. D'EXSTEYL, J. Ray of de poëzie van de angst – J. Ray tel que je l'ai connu, 1972.
- 6) *Henri Maeren*; K. VAN KEYMEULEN, Legendarische poppenspeler uit Brugse Poort liep er elke dag, Brug voor Henri Maeren, in: Nieuwsblad, maandag 17 oktober 2011.
- 7) *Armand Heins*; A. DESEYNE: Armand Heins: een biografische schets,

in: René de Herdt, e.a.: Armand Heins : etsers, lithograaf en drukker, 2009, p. 31-105.

- 8) *Théophilus De Graeve*; <http://users.telenet.be/stardegraeve/biografie.html>
- 9) *Edmond Sacré*; B. NOTTEBOOM – D. LAUWAERT, Edmond Sacré Portret van een Stad Gent 1851–1921, Gent, 2011.
- 10) *Ernest De Vriendt*, alias de “Roste wasser”; H. C(ollumbien), Documentaire fiche: De roste wasser, in: Ghendtsche Tydinghen, 2de jg. 1973, blz. 109-111.
- 11) *Vynckier*, thans: GE POWER CONTROLS; Vynckier gebroeders, (brochure) z.d.; http://www.gepowercontrols.com/be/nl/resources/about_us/index.html
- 12) *Prudens van Duyse*, W. VAN EEGHEM, Prudens van Duyse herdacht (1804-1859), 1963.

Met deze puzzel nemen we geen afscheid van André, maar we herdenken hem en zijn positivisme staat in ieders geheugen geprent.

Dit jaar geen wijzende vinger van de redactie m.a.w. van dhr. Hugo Collumbien. De oplossing van de puzzel had meer dan een wrange nasmaak. We ontvingen de antwoorden op de dag dat Hugo Collumbien begraven werd. Net voor zijn dood had hij zich nog bezig gehouden met de oplossingen, maar het steeds bijhorend naschrift zat er niet meer bij. Ik wist het, Hugo was er niet meer. Het hoeft echter geen race te zijn, een persoon die is heengegaan rouw je het best in stilte.

Op dit ogenblik is het trouwens nog moeilijk om uit te maken in welke volgorde de antwoorden zijn binnengekomen, daar er quizzers waren die hun oplossing via mail hebben opgestuurd. Daarom zullen we voor de volgende maal ook vragen om op het antwoord de datum te vermelden en liefst ook de naam van de deelnemers. Hugo kende blijkbaar zijn kwissende leden en schreef dan ook hun naam op de oplossingen, dit zal nu iets moeilijker gaan. Door omstandigheden krijgt u thans alfabetisch de acht finalisten, want alle deelnemers hebben niet alleen de hoofdvraag weten te vinden maar hebben tevens alle antwoorden goed.

DE BRUYKER GUIDO die naast de gevraagde namen ook nog de geboorte- en sterfdatum weet te vermelden.

DE DECKER ARTHUR vond het leerrijk, maar merkt op dat niet iedereen aanvaardt dat Joos van Cleve hofschilder van François I was en verwijst hier-

bij naar Wikipedia, waardoor hij mij weer tracht en weet uit mijn “schelp” te halen. Wikipedia, die een zeer goed biografisch overzicht van de schilder geeft (het is niet altijd zo bij Wiki), haalt zoals traditioneel de tekst aan van Lodovico Guicciardini, Descripción de los Estados de Flandes, dichos Tierra Baja o Germania Inferior, sujetos al gran Rey Católico (1567, blz. 98) aan, waarin vermeld wordt, dat hij niet alleen hofschilder was, maar ook de uitverkoren kunstenaar van de Franse koning en koningin. Deze tekst werd vrij kort na het overlijden van de schilder (+ 1540/1) geschreven. De verwerping van hofschilder is vooral gebaseerd op het feit dat Joos van Cleve niet op 17 februari 1533 aan het Franse hof verbleef, maar te Antwerpen. Als argument wordt verder gesteld dat er maar weinig werk van Joos van Cleve in relatie met de koning tot ons gekomen is. Het document gaat hier over de toestemming die kunsthandelaar Joris Vezeleer kreeg om de betaling voor drie schilderijen van de koning te ontvangen. Het was zeker niet uitzonderlijk dat een kunstenaar op missie werd gestuurd. In 1428 stuurde Filips de Goede zijn hofschilder Jan van Eyck mee als gezant om de hand te vragen van Isabella van Portugal. Van Eyck schilderde er twee portretten van de vorstin. Wie kon in deze optiek de koning beter sturen om in Antwerpen drie schilderijen aan te kopen of te schilderen, dan Joos van Cleve. Blijkbaar was zijn opdracht nog niet voltooid of mogelijk wilde van Cleve om een bepaalde reden nog iets langer in de stad verblijven om er bv. een zaak af te ronden. Het is uitzonderlijk dat de kunstenaar niet vermeld wordt in de Antwerpse Liggeren en archieven tussen 1529 en 1535 en er verbleef. Een andere mogelijkheid was, dat Joos van Cleve niet aan het hof verbleef, maar er enkel naar toe ging indien de koning hem ontbood. Mogelijks treffen we Van Cleve niet in de Liggeren aan omdat een hofschilder vrijstellingen genoot van betaling, opname, werking enz. Als wij al deze argumentatie met onze Gentse hofschilder Gerard Horenbaut vergelijken, dan stellen we vast dat deze hofschilder van Margaretha van Oostenrijk ook niet in Mechelen verbleef. Horenbaut was werkzaam te Gent, waar hij ook opdrachten van patriciërs en religieuze instellingen ontving. De werken in opdracht van de landvoogdes aan de Gentenaar die tot ons zijn gekomen zijn meer dan gering te noemen. Het laatste woord is hier zeker niet gesproken, maar dat is eerder voor een pennentwist tussen kunsthistorici, dan voor een quiz. Mijnheer De Decker u hebt me weer naar mijn pen doen grijpen en ik weet dat dit u veel plezier doet. Ik kijk al uit naar volgend jaar...

DEKEYSER ERIK schijft er bij: *“en bovendien ging het om mijn dierbare en goede vriend André Verbeke”*.

DERYCKE PAUL die pas het tijdschrift op zaterdag 6 december ontving (waarschijnlijk is het de goede sint geweest die het persoonlijk gebracht heeft)

is er nog steeds trots op dat hij als niet-Gentenaar altijd een oplossing van onze quiz kan opsturen naar de redactie, ook al is hij een vurig supporter van Club Brugge. Daarbij kijkt hij elke keer uit naar het tijdschrift dat hij telkens “van de eerste tot de laatste letter” leest.

D’HAEN PAULA vraagt of het mogelijk is om twee quizen per jaar over Gent te geven. Dit is toch wel een beetje te veel van het goede en zoals u weet is er maar één goed woord dat “te” verdraagt en dat is tevreden. En ik denk dat met deze eindejaarquiz iedereen tevreden is en zeker André met al die inzet voor het vinden van die juiste antwoorden!

DURINCK FREDDY wist nog net op het nippertje zijn antwoorden toe te sturen. Verder moedigt hij mij aan om zo verder te doen. Als dat allemaal maar niet naar mijn hoofd zal stijgen

HEYDE PIERRE dankte ons voor het vele puzzelplezier.

TAVERNIER JOS weet het heet van de naald te brengen. Bij vraag zes merkt hij op dat heten geen synoniem is voor noemen. Dit is inderdaad dialect, maar ja.

VAN HECKE ACHIEL wil ons direct al aan het werk zetten, want hij ziet “reeds uit naar de volgende puzzel”.

WEYMEIS CHRIS wist de juiste oplossing op te sturen, maar twijfelde met de woorden: hopelijk de juiste.

Met deze oplossing herdenken we dan ook André Verbeke die samen met die andere twee monumenten zeer veel betekend heeft voor de Heemkundige en Historische Kring Gent. André Verbeke, Angèle Van Geluwe en Hugo Collumbien waren voor de heemkundige kring een soort Heilige Drievuldigheid. Zonder hen had noch de kring, noch het tijdschrift een toekomst gehad. Ondanks het feit dat mevrouw Van Geluwe de laatste jaren dacht aan de voortzetting van haar werk voor de heemkundige kring en het documentatiecentrum na haar dood, had men het gevoel dat zij alle drie het eeuwig leven bezaten. Niets is minder waar. Op een korte tijd hebben ze ons alle drie verlaten, stuk voor stuk prachtmensen die zich met hart en ziel inzetten voor hun Gent.

Bedankt, we zullen jullie nooit vergeten!